

2007–2008 m. vertintų bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės apžvalga

Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra (toliau – NMVA) pristato pirmąją, pagal išorės vertinimo duomenis parengtą apžvalgą, kurioje aptariama vertintų šalies mokyklų veiklos kokybė mokymo ir mokymosi aspektu, pristatomos sėkmingiausios mokyklų veiklos sritys ir atkreipiamas dėmesys į aktualiausias problemas. Ši apžvalga skiriama ne tik pedagoginei bendruomenei (mokytojams, mokyklų vadovams, švietimo padalinių darbuotojams), bet ir švietimo aktualijomis besidomintiems politikams.

Svarbiausias išorės vertinimo tikslas – skatinti mokyklas tobulėti siekiant geresnės ugdymo(si) kokybės bei geresnių mokinių pasiekimų. Išorės vertinimo metu mokyklose analizuojama tai, kas yra svarbiausia – ugdymo procesas. Vertinama ugdymo(si) ir mokymo(si) kokybė pamokose ir po pamokų, neformaliajame ugdyme. Įvertinamas ne tik rezultatas, bet ir pažanga jo siekiant.

Ugdymo kokybė – indėlio, proceso, rezultatų ir konteksto (pedagoginio, vadybinio, sociokultūrinio, ekonominio, mokymosi aplinkos ir kt.) rodiklių visuma. Ugdymo situacija ir kokybės siekimas priklauso nuo įvairių veiksnių, vieni svarbiausių – savimonė, nepasitenkinimas esama padėtimi, motyvacija ir gebėjimas keistis.

IVADAS

Vienas iš pagrindinių 2003–2012 m. strateginių Lietuvos švietimo plėtotos siekių – užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba 2001 m. vasario 12 d. rekomendacijoje dėl Europos bendradarbiavimo, vertinant mokyklinio švietimo kokybę (2001/166/EB), pabrėžė: „Besimokančioje visuomenėje visoms valstybėms narėms geros kokybės švietimas yra vienas iš svarbiausių pradinio ir vidurinio ugdymo, įskaitant profesinį mokymą, tikslų. Mokyklinio švietimo kokybė turi būti užtikrinta visuose ugdymo lygiuose ir srityse, nepaisant švietimo tikslų, metodų ir poreikių skirtumų bei mokyklų pasiekimų rangų, jei jie nustatyti“.

Pastaraisiais metais Lietuvoje inicijuota nemažai veiklų, susijusių su šiuolaikinio pasaulio bei Europos aktualijomis, *turinčiomis lemti kokybinius ugdymo(si) pokyčius*. Bendrojo lavinimo mokyklų **ugdymo turinys pertvarkomas**, skiriant dėmesį bendrajam mokinio ugdymui(si), **ugdymo turinio kontekstualumui** (informacinėms, bendrosioms, profesinėms kompetencijoms) ir **mokymo individualizavimui** (mokymosi krūvių subalansavimui, mokymo ir studijų metodams, mokinių pasiekimų vertinimui). Inicijuojama **mokytojo vaidmens kaita**: pereinama **nuo mokymo prie mokymosi**, mokymas derina-

mas prie mokinių įvairių mokymosi stilių. Išleidžiama **naujų vadovėlių**, mokymo priemonių, metodinių rekomendacijų mokytojams. Mokytojai mokosi diegti pagrindines ugdymo turinio atnaujinimo kryptis: kaip mokymo medžiagą **siėti su mokinių gyvenimo patirtimi, individualizuoti ir integruoti ugdymą**, suderinti dalykų **turinio apimtį**, kaip mokyti mokinius įsivertinti savo veiklą ir pasiekimus, kaip sėkmingiau **ugdyti mokinių vertybines nuostatas ir kompetencijas**.

Kokios tendencijos pastebėtos 2007 ir 2008 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose pamokos kokybės (mokymo ir mokymosi) aspektu? Siekiant atsakyti į šį klausimą, buvo analizuoti kelių šaltinių duomenys:

- išorės vertinimo metu stebėtų pamokų protokolų duomenys ir išorės vertinimo ataskaitų informacija;
- bendrojo lavinimo mokyklų pateiktos savęs vertinimo (vidaus audito) ataskaitos;
- nepriklausomų tyrėjų (mokslininkų) atliktų mokinių ir jų tėvų nuomonių apie mokyklos veiklą tyrimų ataskaitų duomenys;
- 2001–2008 m. vykdytų švietimo būklės tyrimų ataskaitos¹.

Rengiant apžvalgą, buvo naudoti kiekybiniai (tik statistiškai reikšmingi) ir kokybiniai duomenys.

¹ Prieiga internete: www.smm.lt/svietimo_bukle/tyrimai_sb.htm

1. TYRIMŲ IMTYS IR KONTEKSTINĖ INFORMACIJA

2007 m. IV-ajame ketvirtyje ir 2008 m. išorės vertinimo metu **analizuota 19-kos savivaldybių 77 bendrojo lavinimo mokyklų** veiklos kokybė (1 lentelė). Minėtu laikotarpiu daugiausia buvo vertinamos vidurinės mokyklos, mažiausia – jaunimo ir suaugusiųjų mokyklos.

2007–2008 m. 77 bendrojo lavinimo mokyklose iš viso stebėta 8918 pamokų (stebimų pamokų kokybė vertinta, kiekvieną komponentą aprašius ir įvertinus lygiu (žr. 5 priedą); **iš viso parašyti 66885 pamokos aspektų vertinimai**).

1 lentelė

Vertintų mokyklų pasiskirstymas pagal mokyklų tipus

Mokyklų tipai	Iš viso 2007–2008 m. vertinta mokyklų
Vidurinės mokyklos	31
Gimnazijos	9
Jaunimo, jaunimo ir suaugusiųjų mokyklos	2
Pagrindinės mokyklos	25
Pradinės mokyklos ir mokyklos-darželiai	10

2 lentelė

Stebėtų pamokų pasiskirstymas pagal mokyklų tipus

Mokyklų tipai	Iš viso stebėta pamokų	Stebėtų pamokų procentai
Vidurinės mokyklos	4273	47,9
Gimnazijos	1466	16,4
Jaunimo, jaunimo ir suaugusiųjų mokyklos	169	1,9
Pagrindinės mokyklos	2459	27,6
Pradinės mokyklos ir mokyklos-darželiai	551	6,2

Jaunimo, jaunimo ir suaugusiųjų mokyklose stebėta mažiausias kiekis pamokų, o šį skaičių lėmė mažesnis jose dirbančių mokytojų skaičius. Galima palyginti: Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenimis, vienoje šalies jaunimo, jaunimo ir suaugusiųjų mokykloje vidutiniškai dirba 15 mokytojų, vienoje vidurinėje mokykloje vidutiniškai dirba 44 mokytojai, vienoje pagrindinėje – 21 mokytojas. Didesnis mokykloje dirbančių mokytojų skaičius sąlygoja didesnį stebimų pamokų skaičių.

Didmiesčiuose ir miesteliuose/kaimuose vertintas beveik vienodas mokyklų skaičius. Žemiau pateiktoje diagramoje galima palyginti mokyklose stebėtų **8918 pamokų pasiskirstymą** pagal mokyklų lokalizaciją.

Rengiant apžvalgą, analizuotos mokyklų savęs vertinimo ataskaitos ir pasiteltų tyrėjų (mokslininkų) atliktų tyrimų statistinių

duomenų ataskaitos. **Iš viso analizuoti 18258 respondentų atsakymai, iš jų 10126 mokinių ir 8132 apklausoje dalyvusių mokinių tėvų atsakymai.** Mokinių ir jų tėvų nuomonių apklausoje buvo organizuotos kaip sudėtinė Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo dalis.

2001–2008 m. vykdytų švietimo būklės tyrimų ataskaitų informacija – papildomas šaltinis analizuoti ir vertinti, kaip/ar kinta, yra/nėra sprendžiamos tyrimų ataskaitose aprašytos ir per išorės vertinimus pastebimos problemos.

2. 2007 M. IR 2008 M. BENDRIEJI MOKYKLŲ VEIKLOS IR STEBėtų PAMOKŲ VERTINIMAI

2.1. Vertintų mokyklų stiprieji ir tobulintini veiklos aspektai

Kiekvienoje mokykloje išorės vertinimo metu surenkama labai daug kiekybinių ir kokybinių duomenų. Jie interpretuojami, atsižvelgiant į mokyklos kontekstą, tačiau, baigiantis mokyklos vertinimui, vertintojų komanda susitaria dėl pagrindinių mokyklos veiklos kokybės vertinimo išvadų – *ne mažiau* kaip dešimt mokyklos veiklos stipriųjų ir *ne daugiau* kaip penkių tobulintų veiklos aspektų.

Apibendrinus vertintų mokyklų stipriuosius ir tobulintinus veiklos aspektus, pastebėta, kad **mokyklos sėkmingiausiai atlieka socialines ir kultūrines funkcijas**. Mokyklose kuriama mokinių informavimo, pagalbos ir apsaugos nuo prievartos, nusikalstamumo, žalingų įpročių sistema, vykdomos socializacijos programos, prevencinė veikla, stiprinama savivalda, tinkamai komplektuojamas personalas, mokyklos viduje kuriami geranoriški, pagarbūs, demokratiški santykiai, bendraujama su vietos bendruomene, bendradarbiaujama su kitomis institucijomis (rodiklių paaiškinimai 1 priede).

Mokyklos, vykdydamos projektus ir organizuodamos neformalųjį mokinių ugdymą, sėkmingai panaudoja gyvenamąją aplinką, mokomąją medžiagą kūrybiškai sieja su mokinių gyvenimo patirtimi. Iš stebėtų pamokų protokolų matyti, kad formalusis ugdymas nedažnai būna kūrybiškas, įdomus ar žaismingas. Nūdienos mokyklose ugdymas dažniausiai skirstomas į dvi dalis: „šventą“ pamoką, kuri dažnu atveju yra tradicinė, apribota programų ir egzaminų, mokiniams nuobodi, ir kitą veiklą (dažniausiai po pamokų), kuri yra įdomi ir mokiniams, ir mokytojams. Jeigu šie gebėjimai būtų integruoti į visą ugdomąjį procesą, būtų galima sėkmingiau transformuoti mokyklų veiklos kokybę, keisti mokyklos klimata, tikslingiau siekti užsibrėžtų tikslų.

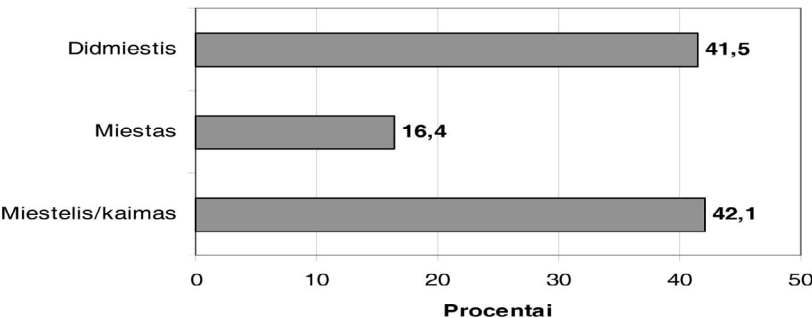
3 ir 4 priedų diagramose pateikiami stipriųjų ir tobulintinų veiklos rodiklių visi vertinimai. Juose galima matyti, kad pamokos stipriųjų veiklos aspektų išskirta nedaug. Geriau įvertintas tik mokytojo ir mokinio dialogas (20,8 proc. vertintų mokyklų), mokėjimas mokytis (13 proc. mokyklų), namų darbai (2,6 proc. mokyklų) (žr. 3 priedą).

Du veiklos rodikliai – „Psichologinė pagalba“ (4.2.2) ir „Mokyklos vizija, misija ir tikslai“ (5.1.1) – išorės vertinimuose neminimi nei kaip stiprūs, nei kaip silpni. Vertinant mokyklas, pastebėta, kad visos mokyklos yra fiksavusios savo misiją, viziją, tikslus, tačiau tos formuluotės nėra reikšmingos mokyklų vystymuisi. Jos neveikia nei bendruomenės narių sąmonės, nei jausmų.

Vizijos ir misijos paskirtis – paskatinti bendruomenę veikti, tačiau šalies mokyklose jos dažnai yra formalumas. Panaši situacija yra ir su psichologine pagalba: mokyklos tinkamai susitvarkiusios dokumentus, teikia būtiną pagalbą mokiniams, tačiau ši veikla ne visada lanksti, efektyvi, atliepianti paklausą.

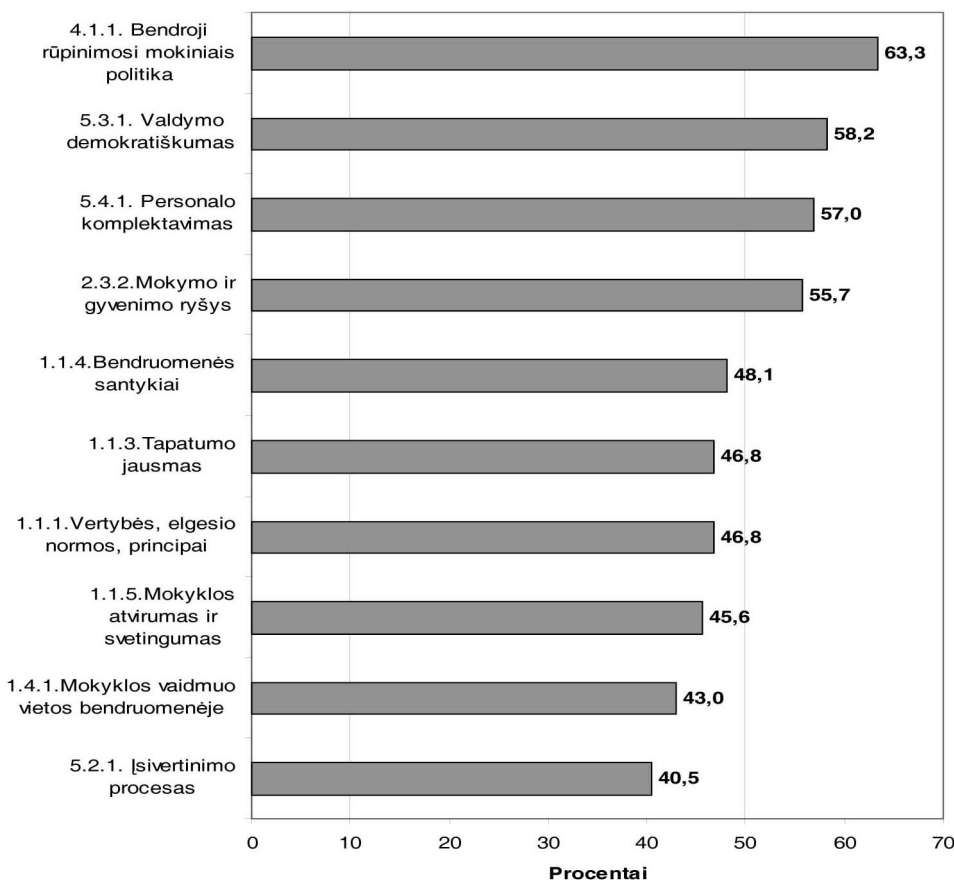
Iš tobulintinų veiklos aspektų diagramos (žr. 3 pav. arba 4 priedą) matyti, kad ugdymo procesas šalies mokyklose nėra stiprioji veiklos sritis. Visi penki minimi aspektai yra susiję su ugdymu ir mokymusi pamokoje. Bendrojo

1 pav. Stebėtų pamokų pasiskirstymas pagal mokyklos lokalizaciją

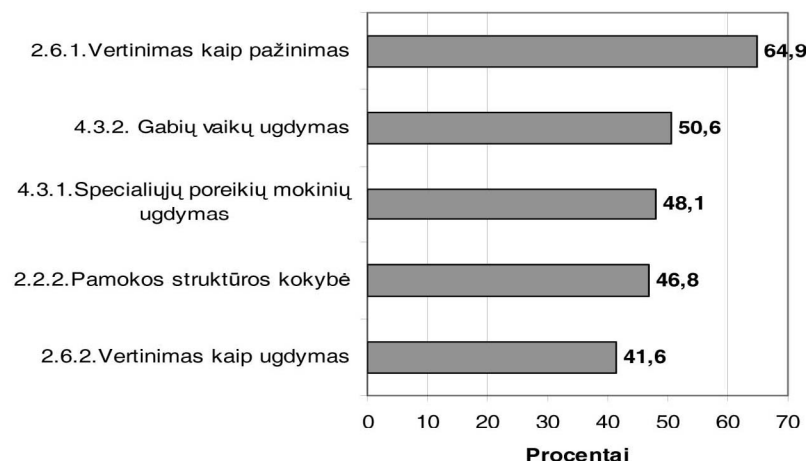

lavavimo mokyklos ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategijoje² rašoma, kad „ugdymo turinys apima mokinių turimą patirtį, mokymo programas, mokymo ir mokymosi metodus, kontekstą, mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo būdus, mokymo(si) priemones“. Remiantis turimais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad **sėkmingesnio švietimo politikos įgyvendinimo, kokybiškesnio dokumentuose numatytų veiklų atlikimo galima tikėtis, kai mokykloms** (ir su jomis dirbantiems specialistams) **teikiama konstruktyvi, aktuali pagalba**. Iš 3 pav. matyti, kad **mokykloms reikia konsultacijų, praktinės pagalbos, kaip vertinti mokinius, mokyti juos įsivertinti, kaip sėkmingiau panaudoti vertinimo informaciją, kaip teikti pagalbą kiekvienam mokiniui, kaip diferencijuoti ugdymą pamokoje, kaip organizuoti pamoką, kad derėtų mokymo(si) uždavinys, ugdymo(si) turinys, metodai, priemonės**. Tobulintinų veiklos aspektų duomenys

2 pav. Dešimt stipriųjų mokyklos veiklos aspektų (N-77)

3 pav. Penki tobulintini mokyklos veiklos aspektai (N-77)

rodo, kad šalies mokyklose vertinimas vis dar suvokiamas kaip matavimas: fiksuojama, ką vaikai išmoko, žino. Vertinimas kaip pažinimas, ugdymas ir informavimas yra vienas iš labiausiai tobulintinų aspektų (žr. 3 pav. ir 4 priedą).

Palyginus 2004–2006 m. bandomųjų ir 2007–2008 m. planinių išorės vertinimų rezultatus, matyti, kad situacija vertintose šalies mokyklose mažai kinta³, išskiriami beveik tie patys stiprieji ir tobulintini veiklos aspektai.

Atliekant išorės vertinimą, šalies mokyklose stebėtos sėkmingos ir tobulintinos veiklos tendencijos atskleidė ir Tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo TALIS (2008) ataskaitos⁴ išvadas: nors daugelis mokytojų konstruktyvų mokymo būdą (kai mokiniai aktyviai dalyvauja pamokoje) laiko svarbesniu, tačiau savo praktikoje taiko įvairius metodus. Itin dažnas – tiesioginis mokymo būdas (paprasčiausias žinių perdavimas). TALIS ataskaitos duomenimis, intensyvus profesionalus mokytojų bendradarbiavimas mūsų šalyje dar nėra paplitęs.

Išorės vertintojai pastebėjo, kad šiandienos mokykloms **trūksta**

sistemos, konstruktyvios pagalbos: pirma, kokybiškų, orientuotų į praktiką, siauros tematikos mokymų ar kitos formos profesinės raidos renginių, skirtų konkrečios mokyklos bendruomenei, antra, tikslingų konsultacijų ir pagalbos mokyklų vadovams. Pagalbos poreikis, kokybiškas kvalifikacijos tobulinimas mokykloms – aktualus jau keletą metų: 2001 m. atlikto tyrimo „Lietuvos pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistemos kaitos analizė“⁵ išvadose rašoma: „tyrimo duomenys išryškino gana pavojingas ir šiandien vis dar aktualias tendencijas:

- nemaža dalis pedagogų neįžvelgia ryšio tarp pedagogų atestacijos ir kvalifikacijos. Neleistina, kad stiprėtų nuomonė, jog atestacija yra tik formalus užsiėmimas, neskatinantis profesinio tobulėjimo;
- nėra tvirto įsitikinimo mokyimuose įgyjamų ir taikomų žinių praktiškumu. Ši veiklos sritis reikalauja kvalifikacijos tobulinimo institucijų didesnio dėmesio. Aukšta praktinio žinių panaudojimo

kartelė – viena svarbiausių kvalifikacinių renginių sąlygų;

- kvalifikacijos tobulinimo paslaugų spektras galėtų būti platesnis, pavyzdžiui: pagalba rengiant ir platinant individualią mokomąją ir metodinę medžiagą, naujų technologijų naudojimo ugdymo procese konsultacijos, techninių ir metodinių priemonių skolinimas, konsultacijos apie mokomąją medžiagą“.

² Prieiga internete: www.smm.lt/ugdymas/bendrasis/index.htm

³ Bandomųjų išorės auditų rezultatai pateikti 2 priede.

⁴ Tarptautinis mokymo ir mokymosi tyrimas. Ataskaita, TALIS 2008. Nacionalinis egzaminų centras. Vilnius, 2009.

⁵ Prieiga per internetą: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Signatav_tyrimas-straipsnis.doc

2.2. Apibendrintas stebėtų pamokų kokybės vertinimas. Koreliaciniai ryšiai, priežastingumas

Per išorės vertinimus pamokose stebimi šie aspektai: *pamokos planavimas ir organizavimas, mokymo kokybė, mokymasis, pagalba mokiniui mokantis, vertinimas ugdant, santykiai (tvar-ka ir klasės valdymas) bei mokinių pasiekimai*. Kiekvienas šių

aspektų vertintas 5 balų skalėje (labai gerai (4 lygis), gerai (3 lygis), patenkinamai (2 lygis), prastai (1 lygis), labai prastai (N lygis))⁶.

4 pav. diagramoje vaizduojamas pamokos kokybės vertini-mas. Iš jos galima matyti, jog geriausiai vertinama yra santykių (tvarkos, klasės valdymo) sritis (vidurkis 2,93), žemiausiai – pa-galbos mokiniui (vidurkis 1,99) ir vertinimo (vidurkis 2,15) sritys.

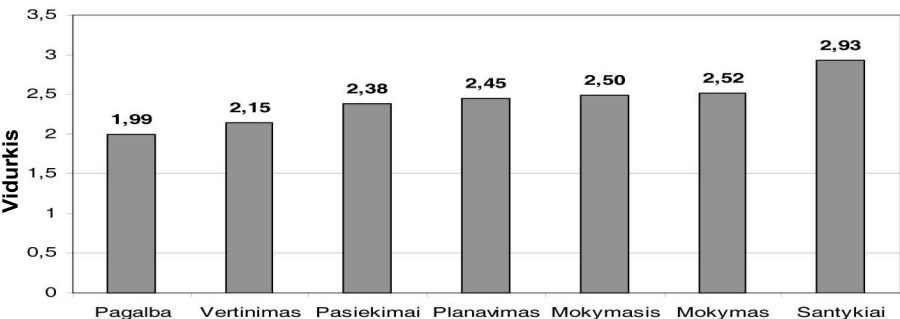
Pamokos kokybė gali skirtis atskirose klasėse arba tam tikro amžiaus tarpsnio grupėse, todėl buvo analizuota, kurių klasių mokinių mokymas(is) per išorės ver-tinimą buvo įvertintas geriausiai.

Iš 3 lentelės matyti, kad **geriau vertinama pradinį klasių pamokų kokybė** (vidurkiai svyruoja nuo 2,16 iki 3,06). Žemesni pamokos koky-bės vertinimai yra VII–X kl. (nuo 1,9 iki 2,91), ypač žemi VIII kl. Visose klasėse geriausiai vertinti santykiai pamokoje, mokymas ir mokymasis (geriausias I–IV kl.), žemiausiai – pagalbos mokiniams teikimas (itin žemas XI–XII kl.).

Iš mokinių pasiekimų pamokose duomenų diagramos (5 pav.) aiškiai matyti, kad šalies mokyklose pamo-kos žemiausiai vertintos paauglystės amžiaus tarpsnyje (VII–X kl.). Pradinį klasių moki-nių pasiekimai vertinami gerai (I–IV kl. taip pat gerai vertinti mokymas ir mokymasis). Nuo V kl. mokinių pasiekimų vertinimas pamokoje prastėja. Daug dėmesio vertėtų skirti VIII kl. moki-nių ugdymo gerinimui.

Visi vertinti pamokos rodikliai koreliuoja, t. y. visų pamokos kompo-nentų vertinimai tarpusa-vyje susiję (kuo arčiau 1, tuo ryšys stipresnis) (žr. 4 lentelę). Galima išskirti stipriau ir silpniau tarpu-savyje susijusių požymių grupes. Ypač stiprios – planavimo ir mokymo (koreliacijos koeficiento reikšmė – 0,79), mokinių pasiekimų ir mokymosi (reikšmė – 0,74), moky-mo ir mokymosi (reikšmė – 0,69) sąsajos. Minėtus aspektus (mokymą, mo-kymąsi, mokinių pasie-kimus, ugdymo/veiklos planavimą) mokyklos dažnai analizuoja: me-todinėse grupėse aptaria ugdymo problemas, kau-pia statistinius mokymosi rezultatų duomenis ir kt. Silpniausi koreliaciniai

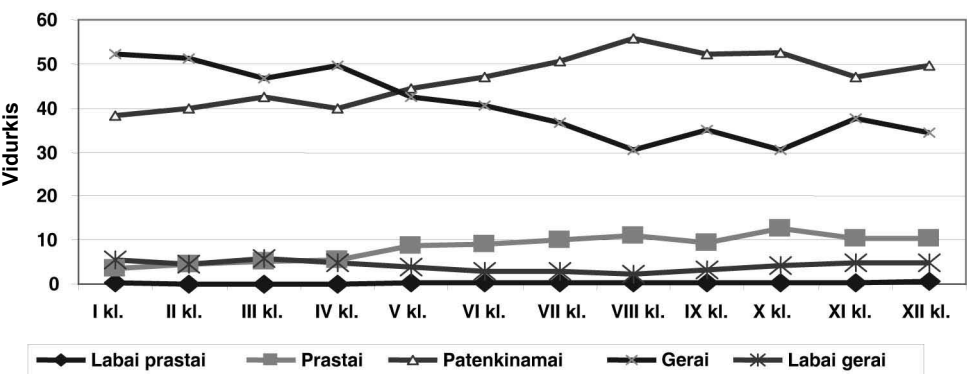
4 pav. Pamokos rodiklių vertinimo vidurkis

3 lentelė
Pamokų kokybės vertinimo skirtumai skirtingose klasėse

Klasė	Pasiekimai	Mokymas	Mokymasis	Planavimas	Vertinimas	Pagalba	Santykiai
1	2,6	2,66	2,66	2,61	2,42	2,23	2,92
2	2,55	2,66	2,65	2,61	2,32	2,18	2,95
3	2,54	2,67	2,71	2,57	2,36	2,23	3,04
4	2,54	2,56	2,68	2,52	2,28	2,16	3,06
5	2,41	2,51	2,5	2,42	2,14	1,91	2,84
6	2,37	2,5	2,49	2,43	2,15	1,93	2,84
7	2,32	2,44	2,39	2,36	2,1	1,91	2,84
8	2,23	2,4	2,32	2,33	2,06	1,9	2,8
9	2,32	2,46	2,4	2,41	2,05	1,95	2,88
10	2,26	2,45	2,37	2,38	2,03	1,92	2,91
11	2,36	2,47	2,49	2,42	2,03	1,83	3,06
12	2,33	2,47	2,42	2,41	1,99	1,82	3,1

5 pav. Mokinių pasiekimai pamokoje (vertinimo vidurkis)

4 lentelė
Pamokos rodiklių koreliaciniai ryšiai (Spearmano koeficientai)

	Pasiekimai	Mokymas	Mokymasis	Planavimas	Vertinimas	Pagalba	Santykiai
Pasiekimai	1						
Mokymas	0,66	1					
Mokymasis	0,74	0,69	1				
Planavimas	0,68	0,79	0,68	1			
Vertinimas	0,53	0,60	0,53	0,60	1		
Pagalba	0,43	0,48	0,46	0,49	0,52	1	
Santykiai	0,46	0,45	0,49	0,41	0,37	0,32	1

⁶ Detalizuotos vertinimo lygių skalės skaitinės reikšmės ir kokybinė interpretacija pateikta 5 priede

ryšiai egzistuoja tarp santykių ir vertinimo, santykių ir pagalbos mokiniams aspektų.

Koreliacijos koeficientai parodo statistinius ryšius, tačiau analizuojant pamokos kokybę, rūpėjo kaip koreliaciniai ryšiai atspindi ir pagrindžia *priežastingumą* – t. y., kas gali lemti aukštesnį visos pamokos ir atskirų jos aspektų kokybės lygmenį, geresnį vertinimą.

Apibendrinus kiekybinius ir kokybinius duomenis, galima teigti, kad **šalies mokyklose stipriau koreliuoja veiklos, kuriose lengvai pamatuojamas indėlis ir rezultatas**. Išorės vertinimuose stebima ar mokytojai yra geri atitinkamos srities, dalyko specialistai – gerai išmano dėstomo dalyko turinį, didaktiką. Žema santykių ir pagalbos mokiniams rodiklių vertinimų koreliacijos koeficiento reikšmė atspindi išorės vertintojų pastebėjimus, jog mokytojai, „išmokę“ tinkamai dėstyti medžiagą, žinias dažniausiai perteikia aiškiniu, pasakojimu. Tikslingas mokinių tarpusavio, mokinių ir mokytojo bendradarbiavimas, aktyvus mokinių darbas pamokose buvo pastebimas nedažnai, tačiau per išorės vertinimą pastebėta ir gerų sėkmingo darbo pavyzdžių, kuriuos verta skleisti Lietuvos pedagogams. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros darbuotojai, bendradarbiaudami su mokytojais ir mokyklų vadovais, pasitelkdami ekspertus, leidžia metodines priemones, filmuoja pamokas (per išorės vertinimą stebėtas sėkmingos veiklos pavyzdžius) ir filmuotą medžiagą pateikia šalies pedagoginei bendruomenei.

Žmogaus intelektas yra daugialypis, tačiau **mokyklose pamokos vedamos orientuojantis į vieną ar du intelekto tipus (rūšis): dažniausiai kalbinį ir loginį matematinį**. Atsižvelgiant į atitinkamų mokomųjų dalykų ar amžiaus tarpsnių specifiką, naudojamas muzikinis ir kinestetinis intelekto tipas. Retai pamokose medžiaga perteikiama erdvinio, vidinio asmeniškumo ir tarpasmeninio intelektu. Mokslinėje literatūroje galima rasti ne tik minėtus 7 intelekto tipus, bet ir daugiau įvairių skirstymų (pavyzdžiui, pagal genetines protines potencijas, atminties procesus, dvasios (charakterio) struktūrą ir būties (socialinių, kultūrinių ir kt. veiksmų) įtaką ir t. t.).

Iš stebėtų pamokų ir išorės vertinimo ataskaitų matyti, kad pamokose retai atsižvelgiama į kiekvieno mokinio (ar jų grupių) intelekto daugialypumą bei kitas aplinkybes, turinčias įtakos ugdymui(si). Mokytojams lengviau dirbti su gerai besimokančiais mokiniais, turinčiais „adaptoauto“⁷ bruožų, t. y. kai mokiniai pamokose kruopštūs, metodiški, drausmingi, prisitaikantys, galintys ilgam susikaupti, siekiantys išbandyti, lengvai suvokiamų sprendimo būdų ir nesukeliantys problemų pamokose. Stebėtose pamokose dažniau matytas „žinių gavėjų“, „adaptoautojų“ ir „žinių perteikėjų“ ugdymas. Dirbant su „kūrėjo“ tipo mokiniais, mokytojams sunkiau valdyti klasę, kurti konstruktyvią darbo aplinką ir organizuoti darbą. Dažnai šie mokiniai atrodo nedrausmingi, keistai mąstantys, nepagarbūs, įžūlūs, šokiruojantys, pasitikintys savimi, neprognozuojamo elgesio, kritiškai vertinantys pamokos darbo organizavimą.

„Kūrėjo“ tipo mokiniai į veiklas pamokose dažniausiai geba įsijunti patys, be mokytojo paskatinimo. Pastebėta, kad pasyvesni, nedrąsūs, mažiau motyvuoti, prasčiau besimokantys mokiniai per pamokas lieka „antrame plane“: ne visada remia-

masi jų patirtimi, jie rečiau skatinami įsijungti į bendras diskusijas. Įvairių mokymosi poreikių turintiems mokiniams sektųsi geriau, jei pamokose jiems būtų suteikiama tikslinga pagalba: mokiniai turėtų būti skatinami aktyviai bendradarbiauti, įvairių dalykų mokytojai, dėstantys tai pačiai klasei, turėtų tarpusavyje aptarti mokinių ugdymo sėkmes, nesėkmių priežastis, mokytojo darbo su šiais mokiniais problemas. Pastebėta, kad mokymosi problemų turintys mokiniai sėkmingai priima draugų pagalbą, todėl pamokose jie turėtų būti skatinami dirbti grupėse su sėkmingai besimokančiais, aktyviais mokiniais. **Mokytojams ir mokyklų vadovams vis dar reikia tikslingų konsultacijų, padėsiančių atpažinti mokinių mokymosi stilių, jų intelekto sanklodą, kokius mokymo metodus, veiklas, užduotis ir kada parinkti, kad jie tenkintų mokymosi ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius.**

Dar 2003 m. atlikto tyrimo „Specialiųjų poreikių vaikų integravimai problemos“⁸ ataskaitos išvadose buvo rašoma: „pedagogai dalykininkai nėra pasirengę (neturi kompetencijų) dirbti su neįgaliais ir specialiųjų poreikių vaikais. Per didelės klasės, mokytojai nespėja per pamoką skirti pakankamai laiko ir dėmesio vaikams, dirbantiems pagal bendras, adaptuotas ar modifikuotas programas. Specialiųjų poreikių vaikai paliekami sėdi klasės gale ir užsiima tuo, kuo nori. Itin daug sunkumų mokytojams kyla integruotai ugdant intelekto, emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus. Trūksta integruoto ugdymo formų bei mokytojų padėjėjų, kurie per pamokas pagelbėtų neįgaliesiems vaikams“. **2003 m. atlikto tyrimo „Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys“⁹ ataskaitos išvadose buvo konstatuota:**

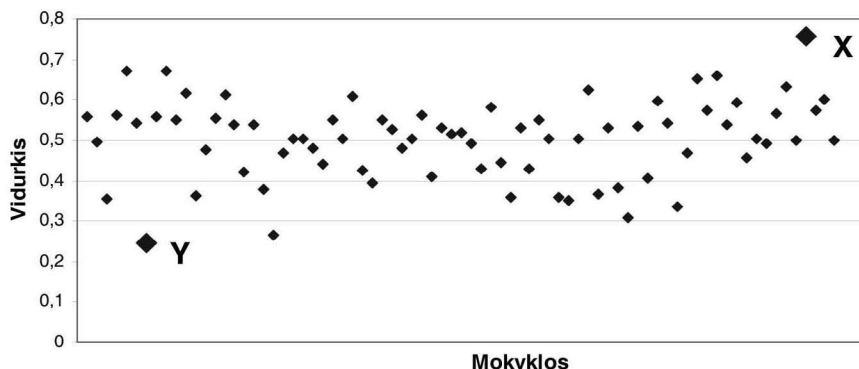
- **laiku nesuteikta pedagoginė pagalba (berniukams, antramečiams, vaikams, nenorėjusiems eiti į mokyklą, mokiniams, anksti pradėjusiems bėgti iš pamokų) gali sąlygoti patekimą į iškritimo iš mokyklos rizikos grupę;**
- pagrindinė mokyklos nelankymo priežastis, kurią išskyrė mokiniai, yra nesutarimai su mokytoju (...). Bendroje priežastų skalėje taip pat svarbią vietą užėmė: negebėjimas ramiai išsėdėti per pamokas ir sudėtingas mokymosi turinys. Beveik du penktadaliai berniukų nurodė, jog sunku mokytis, ramiai išsėdėti pamokose, jie nesutaria su mokytojais ir yra neteisingai vertinami.

Viena iš minėto tyrimo rekomendacijų – „organizuoti pedagogų kvalifikacijos kėlimo kursus, kurių tikslas būtų **padėti kurti pagalbos strategiją mokyklose**“.

Iš 4 lentelės matyti, kad santykių ir vertinimo pamokoje koreliacinis ryšys, palyginus su kitais, yra silpnas (reikšmė – 0,37). Stebėtų pamokų protokolai parodė, kad šalies mokyklose mokinių vertinimas kartais naudojamas ir kaip drausminimo priemonė, o formuojamasis vertinimas, mokinio įsivertinimas naudojamas retai ir ne visada tinkamai. Iš to galima daryti prielaidą, kad netinkamas vertinimas pamokoje gali negatyviai veikti mokytojo ir mokinių bei mokinių tarpusavio santykius.

Mokytojo ir mokinio požiūris į vertinimą dažnai skiriasi. Mokinui svarbu, kad būtų pasakoma, ko jis nemoka, kaip jam lengviau tai išmokti, kaip (kodėl) tai, ko mokosi, pravers ateityje. Dažnai mokyklose vertinimas yra mokinių veiklos ir žinių rezultatų fiksavimas, o ne veiklų ir įgytų žinių kokybės aptarimas. Pastebėta, kad daugumoje mokyklų, analizuojant mokinių pasiekimų rezultatus, išvedami vidurkiai, fiksuojama statistinė infor-

6 pav. Pamokos rodiklių vertinimo koreliacinių ryšių sklaida (N=77)

⁷ Pagal Kirton, M. J. (1976) Adaptors and innovators: A description and measure. Journal of Applied Psychology, 622-629 p.

⁸ Prieiga internete: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/SPVIP_ataskaita.doc

⁹ Prieiga internete: www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc

macija ir mažai gilinamasi į priežastis, kurios lemia mokinių pasiekimus. Šalies mokyklų viduje ir tarp mokyklų įsitvirtinęs reitingavimas taip pat nekuria gerų santykių, dažnu netgi skatina ydingą konkurenciją. Iš 3 pav. matyti, kad šalies mokyklose 2 vertinimo aspektai – mokinių vertinimas kaip pažinimas ir kaip ugdymas – yra labiausiai tobulintini.

Palyginus 77 mokyklų stebėtų pamokų rodiklių vertinimo rezultatus, gauti duomenys rodo, kad 19 mokyklų vertinimų koreliaciniai ryšiai yra labai silpni, 39 – ganėtinai stiprūs (visų rodiklių koreliacijos koeficiento reikšmė didesnė už 0,5). Mokyklų koreliacijos ryšių rezultatai pateikiami 6 pav. (vienas paveikslas taškas – vienos mokyklos apibendrinto koreliacinio vertinimo lygmuo). Horizontalus taškų išsidėstymas pateiktas tik vizualiam vertinimų suvokimui. Analizei svarbi vertikalioji ašis, pagal kurią matome 77 vertintų mokyklų veiklos vertinimo lygių pasiskirstymą: pavyzdžiui, X mokyklos pamokos rodiklių vertinimo koreliaciniai ryšiai stipriausi (bendras – 0,76), Y mokyklos – silpniausi (bendras – 0,25). 6 pav. matome, kad mokyklų koreliacinių ryšių pasiskirstymas yra įvairus.

Analizuodami 6 pav. pateiktą koreliacinių ryšių sklaidą, galime kelti diskusinius klausimus: į kurias mokyklas vertėtų daugiau investuoti (jas konsultuoti, organizuoti joms mokymus ir t. t.) – į tas, kurių pamokos rodiklių vertinimo koreliacijų reikšmės – silpnos, ar tas, kurių reikšmės – stiprios?

Apžvelkime X mokyklos (6 pav. sklaidos diagramoje jos bendras vertinimas yra geriausias) ir Y mokyklos (bendras vertinimas – prasciausias) visų pamokos rodiklių vertinimų koreliacinius ryšius.

liaciniai ryšiai – silpniausi (žr. 6 pav., 5 ir 6 lenteles), išorės vertintųjų pastebėjimus. X ir Y mokyklos – vidurinės, panaši mokytojų kvalifikacija (beveik vienodas atitinkamai kvalifikacijos kategorijai atestuatų mokytojų skaičius). **Pagrindiniai X ir Y mokyklų skirtumai: lokalizacija** (X mokykla yra didmiestyje, o Y mokykla – miestelyje) ir **mokinių šeimų socialinis-ekonominis statusas** (pavyzdžiui., Y mokykloje nemokamai maitinamų mokinių skaičius (ŠVIS duomenimis) yra beveik 5 kartus didesnis). Analizuojant X ir Y mokyklų veiklos kokybę, norėta parodyti, kaip tam tikros veiklos, susitarimai ir jų laikymasis gali nulemti geresnius mokyklos rezultatus.

Išorės vertintojai, analizuodami X mokyklos veiklą ir ugdymo proceso aspektus, ataskaitos išvadose nurodė, jog šioje mokykloje sudarytos palankios sąlygos asmenybių ugdymuisi ir per pamokas, ir po pamokų. Daugumos mokytojų aiškinimas yra tikslus ir mokiniams suprantamas. Geras pradinį klasių mokinių mokymas(is) daro įtaką jų pasiekimams vyresnėse klasėse, o mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimas stiprina jų pasitikėjimą savimi ir motyvaciją. **Mokykla veiklą ir ugdymo procesą planuoja vadovaudamasi savęs vertinimo išvadomis**, sumaniai, kryptingai naudoja ir valdo lėšas bei turtą. Kompetentingi mokyklos vadovai ir **lyderiai sutelkia mokyklos bendruomenę kaitai**, t. y. šios mokyklos veiklos – **vientisa sistema. Tobulinant vienos mokyklos veiklos aspektus – stebima kitų mokyklos veiklų kaita**.

Per išorės vertinimą buvo nustatyta, kad X mokyklos veiklos planavimas, strategija, mokytojų kvalifikacijos tobulinimas – tinkamas ir sudaro prielaidas jos, kaip organizacijos, pažangai.

5 lentelė
X mokyklos
pamokos
rodiklių
vertinimo
koreliaciniai
ryšiai

X mokykla	Pasiekimai	Mokymas	Mokymasis	Planavimas	Vertinimas	Pagalba	Santykiai
Pasiekimai	1						
Mokymas	0,81	1					
Mokymasis	0,77	0,80	1				
Planavimas	0,88	0,85	0,82	1			
Vertinimas	0,74	0,72	0,69	0,76	1		
Pagalba	0,72	0,74	0,66	0,79	0,72	1	
Santykiai	0,78	0,78	0,79	0,84	0,71	0,73	1

6 lentelė
Y mokyklos
pamokos
rodiklių
vertinimo
koreliaciniai
ryšiai

Y mokykla	Pasiekimai	Mokymas	Mokymasis	Planavimas	Vertinimas	Pagalba	Santykiai
Pasiekimai	1						
Mokymas	0,64	1					
Mokymasis	0,83	0,64	1				
Planavimas	0,70	0,83	0,68	1			
Vertinimas	0,52	0,55	0,49	0,50	1		
Pagalba	-0,07	-0,07	-0,15	-0,10	-0,07	1	
Santykiai	0,34	0,37	0,38	0,42	0,22	-0,17	1

X mokykloje visos veiklos tarpusavyje dera (koreliuoja) – teigiamai veikia viena kitą. Ir atskirų pamokos rodiklių, ir bendras rodiklių vertinimas yra geras (koreliaciniai ryšiai – stiprūs).

Y mokyklos sėkmingos veiklos – planavimas, mokymas ir mokymasis. 6 lentelė rodo, kad šioje mokykloje orientuojamasi į vidutinių gebėjimų mokinius. Y mokykla labiausiai turėtų stiprinti pagalbos teikimą pamokose įvairių mokymosi ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams (šio rodiklio vertinimai su minuso ženklu).

Kitame skyriuje bus apžvelgiamos ir analizuojamos X ir Y mokyklų veiklos, turinčios įtakos sėkmingam, kokybiškam visos mokyklos darbui.

2.3. X ir Y mokyklų stebėtų pamokų rodiklių koreliacinių ryšių ir išorės vertinimo ataskaitose pateiktų vertinimų analizė. Veiksniai, turintys įtakos mokyklų veiklos kokybei

Palyginkime X mokyklos, kurios pamokos rodiklių vertinimo koreliaciniai ryšiai yra stipriausi, ir Y mokyklos, kurios kore-

Mokyklos administracija, planuodama ugdymo turinį, į planavimo procedūras įtraukia daugumą mokytojų, sudaromos darbo grupės, dauguma mokytojų nuolat mokosi, įgyja naujų kompetencijų, skleidžia gerą patirtį ir pan.

Vertindami X mokyklos ugdymo proceso kokybę, išorės vertintojai **net trečdalyje stebėtų pamokų** užfiksavo **aktyvių mokymo(si) metodų naudojimą. Daugumoje pamokų aiškiai matėsi susitarimai dėl tvarkos, darbo pamokoje organizavimo, mokiniams buvo siūloma prasminga, siejama su gyvenimo praktika ir tinkamo lygio ugdomoji veikla, integruotos pamokos, projektai.** Graži mokyklos iniciatyva – kartais pamokas veda buvę mokiniai; mokykloje pamokas pavaduojantys mokytojai – globojami, jiems teikiama metodinė pagalba.

X mokykloje **sistemiškai atliekama prastai besimokančių mokinių mokymosi rezultatų analizė**, renkami duomenys apie mokinių pasiekimus ir pažangą, analizuojami trimestrų, pusmečių, mokslo metų ugdymosi rezultatai, lankomumas, pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų rezultatai. Mokykloje veikia gerai bendruomenės nariams

žinoma mokinių apsaugos nuo prievartos, nusikalstamumo, netinkamo elgesio ir žalingų įpročių sistema, sukurta ir įgyvendinama pagalbos mokiniui sistema.

Y mokyklos pamokos rodiklių vertinimo koreliaciniai ryšiai – labai silpni. Vertinant Y mokykloje vestas pamokas, buvo pastebėta: jei mokytojai dažniau ugdomąją veiklą derintų su gyvenimo praktika ir mokinių interesais, o pamokų užduotys ir mokymo(si) tempas būtų diferencijuojami pagal mokinių galimybes – mokinių poreikiai būtų tenkinami geriau, būtų juntama mokinių pažanga, bendroji pasiekimų kokybė. Stebėtose pamokose vyravo mokytojo monologas, veiksmingas mokymasis skatintas retai. Mokiniai mažai buvo įtraukiami į mokymosi problemų sprendimą, mokymąsi bendradarbiaujant.

Daugumoje pamokų mokytojai visiems mokiniams (net turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių) pateikdavo vienodas užduotis, kartais kai kurie iš jų gaudavo mažesnę krūvį, tačiau speciali pagalba nebuvo teikiama. Siekiant didesnės specialiųjų poreikių mokinių pažangos, neužtenka vien socialinę-pedagoginę pagalbą teikiančios komandos veiklos, būtina patobulinti dalyko mokytojų teikiamą pagalbą specialiųjų poreikių mokiniams. Y mokyklos socialinė pedagogė atlieka ne tik savo pareigas, bet ir klasės auklėtojo ar budinio mokytojo. Mokykloje nekaupia ir neanalizuojama informacija apie mokinių pasiekimus ar ugdymo(si) pažangą, nesidomima mokinių profesiniu informavimu.

Apibendrinus Y mokyklos stebėtų pamokų protokoluose aprašytus *pagalbos mokiniams duomenis*, matyti, kad iš viso nėra pamokų, kuriose pagalba mokiniui vertinta labai gerai. Pagalba mokiniams gerai (3 lygis) įvertinta 6,9 proc. pamokų (10-yje pamokų iš 145 stebėtų), patenkinamai (2 lygis) – 15,9 proc. (23 pamokose), prastai (1 lygis) – 10,3 proc. (15 pamokų), labai prastai (N lygis) – 66,9 proc. (97 pamokose). Y mokyklos išorės vertinimo ataskaitoje parašyta: mokinių pasiekimai ir mokymosi motyvacija būtų geresni, jei mokytojai klasėje rastų daugiau galimybių diferencijuoti organizuojamą veiklą, atsižvelgtų į individualius kiekvieno mokinio poreikius.

Y mokykloje nekaupia informacija apie visų klasių mokinių pasiekimus, ugdymo(si) pažangą. Klasių auklėtojai su mokiniais kartais aptaria jų pasiekimus. Dokumentuose dažniausiai fiksuojami tik trimestrų, pusmečių ir metų mokymosi statistiniai duomenys. Mokykla neturi mokinių polinkių, pasiekimų ir savęs įsivertinimo sistemos, kuri padėtų mokiniui pasirinkti tolimesni mokymosi kelią.

Y mokyklos vadovai žino mokyklos darbuotojų poreikius ir galimybes, kartais aptaria jų darbą, tačiau formaliai jų veiklą vertina retai, dažniausiai pedagogams atestuojantis. Vadovų iniciatyva buvo mėginta įteisinti „Savianalizės forma“, tačiau jos patvirtinti nepavyko: per metodinių grupių diskusijas pedagogai nusprendė, jog tai daryti nėra tikslinga. Direktorius ir pavaduotoja ugdymui retai aptarinėja vadovavimo mokyklai klausimus, nesisteningai analizuoja savo veiklą, neaptaria vadybinės veiklos tobulinimo galimybių, mokykloje nėra vadovavimo mokyklai vertinimo sistemos. Y mokyklos vadovai mano, kad mokyklos veiklos kokybės vertinimas svarbus ir reikalingas tolimesniai mokyklos veiklos planavimui. Nors ir palaiko mokyklos savęs vertinimą, teikia pagalbą koordinacinei vidaus audito grupei, tačiau nepakankamai dėmesio skiria šio proceso organizavimui, savęs vertinime dalyvauja paviršutiniškai ir neaktyviai, dažniausiai tik pildydami anketas.

Apibendrinus X ir Y mokyklų kokybinius duomenis, darytina išvada, kad ugdymo proceso planavimo ir organizavimo kokybė priklauso ne tik nuo kompetencijų, bet ir visos pedagoginės bendruomenės narių motyvacijos bei nuostatų. Ši išvada nėra nauja. Daugelyje švietimo būklės tyrimų (vykdytų 2001–2008 m.) ataskaitų aprašyti mokyklos bendruomenės narių nuomonių prieštaravimai: mokytojai ir mokyklų vadovai dažnai mano, kad problemos mokyklose kyla dėl netinkamų mokinių ir jų tėvų veiksmų, o mokiniai ir jų tėvai teigia, kad mokykloje kylančių

mokinių ugdymo problemų sprendimu turėtų užsiimti mokytojai ir mokyklų vadovai. Matome, kad šalies mokyklose vis dar trūksta **mokyklos bendruomenės narių bendradarbiavimo ir sprendimų, kaip tinkamai mokyti mokinius, įtraukti juos į ugdymo procesą**. Pedagogų nuostatų kaitai įtakos gali turėti tikslingi, nuoseklūs ir lėti mokymai. Šiai prielaidai pagrįsti buvo analizuoti Mokyklų tobulinimo programoje (MTP) dalyvavusių ir nedalyvavusių mokyklų duomenys.

Apžvelgus šalyje atliktų švietimo būklės tyrimų (publikuojamų Švietimo ir mokslo ministerijos interneto tinklapyje) išvadas ir rekomendacijas, galima matyti, kad **nuo 2001 m. šalies mokyklose atrandamos ir švietimo būklės tyrimų ataskaitose aprašomos problemos beveik nekinta**.

Palyginus MTP dalyvavusių ir nedalyvavusių mokyklų stebėtų pamokų mokymo(si) aspektų kokybinius vertinimus, galima matyti, kad MTP dalyvavusių mokyklų pamokų kokybės apibendrinti vertinimai yra geresni. Kodėl?

MTP mokymuose dalyvavo tik dalis mokytojų (3–5), tačiau jų vykdoma informacijos sklaida ir savose mokyklose vedami mokymai galėjo turėti įtakos mokyklos ugdymo proceso kokybei. Organizuojant MTP mokymus buvo naudoti nauji mokytojų kvalifikacijos tobulinimo būdai, refleksijos dienos – tai besimokantiems pedagogams padėjo geriau tobulinti kompetencijas (gebėjimus, mokėjimus, žinias, įgūdžius). Be to Mokyklų tobulinimo programos A komponento šalies miestuose ir rajonuose tęstinumui garantuoti buvo sudarytos komandos, kuriose kartu dirbo programoje dalyvaujančios mokyklos direktorius, miesto švietimo centro ir/ar savivaldybių darbuotojai. Galima daryti išvadą, kad **tęstiniai, nuoseklūs, mokyklos pedagoginės bendruomenės mokymai bei kitų institucijų darbuotojų dalyvavimas mokymų sklaidoje skatina keisti(s) mokytojų ir vadybininkų nuostatas bei efektyviau mokyti**.

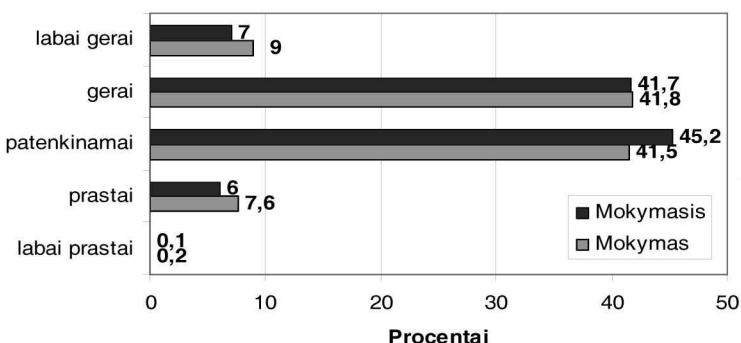
Įvardytas prielaidas pagrindžia ir kituose MTP etapuose dalyvavusių mokyklų veiklos kokybinių duomenų palyginimas. Antrajame ir trečiajame MTP etapuose dalyvavusių mokyklų pamokų kokybė vertinta prasčiau, nei pirmajame MTP etape. Antrajame ir trečiajame MTP mokymų etapuose mokyklos mokėsi pagal tą pačią programą, kaip ir pirmojo etapo mokyklos. Pagrindinis skirtumas tas, kad antrajame ir trečiajame etapuose dalyvavusios mokyklos turėjo daug mažiau laiko išbandyti gautas žinias praktiškai, refleksijos vykdytos skubotai. Tai parodo, kad ir geriausiai parengta programa, jei ji vykdoma skubotai, duoda mažesnį efektą nei mokantis nuosekliai, neskubant, įsivertinant, diskutuojant, aptariant.

3. PAMOKOSE STEBėtų MOKYMO IR MOKYMOSI ASPEKTŲ VERTINIMAS

3.1. Mokymo ir mokymosi aspektų vertinimo ir analizės turinys, metodika

Išorės vertintojai, stebėdami pamokas ir vertindami mokymo aspektą pamokoje, gilinasi į šias veiklas: *mokytojo aiškinimą, demonstravimo ir nurodymų suprantamumą; mokymo medžiagos aktualizavimą ir susiejimą su mokinių patirtimi, interesais, poreikiais; tinkamą metodų parinkimą, atsižvelgimą*

7 pav. Mokymo ir mokymosi aspektų palyginimas

į mokinių mokymosi poreikius ir stilių; individualaus ir grupinio mokymo(si) derinimą; namų darbų apimtį, tikslumą, ryšį su darbu klasėje ir namų darbų individualizavimą. Vertinant mokymosi aspektą, gilinamasi į tokias veiklas: *mokinių aktyvumą pamokoje; gebėjimą savarankiškai atlikti užduotis, vertinti savo mokymąsi, įvardyti mokymosi sunkumus ir problemas; gebėjimą ir norą dirbti bendradarbiaujant su kitais mokiniais ir mokytoju; atsakomybę už savo mokymąsi.*

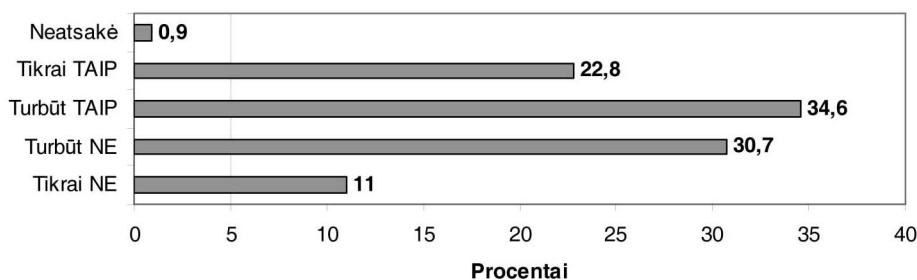
Apibendrinus pamokų stebėjimo protokoluose užrašytus mokymo ir mokymosi vertinimus, nustatyta, kad šių aspektų kokybės lygio vertinimai pagal mokyklos lokalizaciją ir mokyklų tipus beveik nesiskiria. Visose stebėtose pamokose (7 pav.) mokymo ir mokymosi aspektai įvertinti gerai (3 lygiu) vienuodame skaičiuje pamokų (vidutiniškai 42 proc.), patenkinamai (2 lygiu) mokymasis vertintas šiek tiek dažniau (45,2 proc.) nei mokymas (41,5 proc.).

Kaip mokyklose suprantamas geras mokymas ir mokymasis? Remiantis per išorės vertinimus surinktais duomenimis, galima teigti, kad šalies mokyklose geras mokymas suprantamas, kaip tikslus ir greitas mokytojo skirtų užduočių atlikimas per pamoką. Analizuojant su mokymu ir mokymusi susijusius duomenis, gilintasi: kokios veiklos vyrauja organizuojant ugdymo procesą tam tikro amžiaus tarpsnio mokiniams, kas mokyklose svarbiau – mokymas ar mokymasis, kas pamokoje dirba daugiau – mokytojai ar mokiniai, kaip mokiniai motyvuojami, įtraukiami į pamokos planavimo ir organizavimo procesus ir, svarbiausia, kaip visos šios veiklos veikia mokinių pasiekimus.

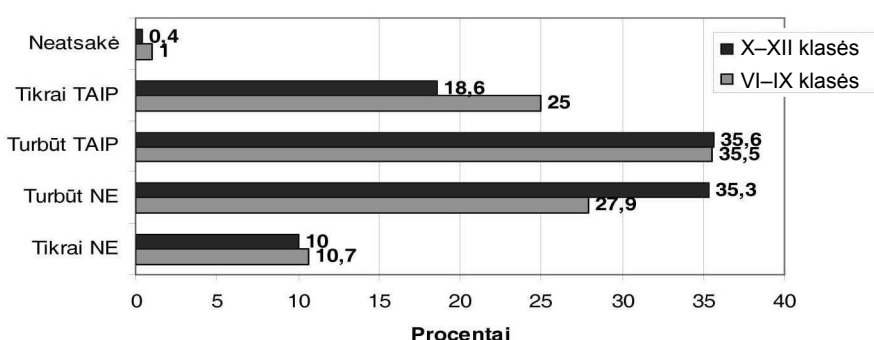
3.2. Kaip mokiniai dalyvauja pamokos planavimo procese?

Stebėtose pamokose dažniausiai buvo taikomi aiškinimo, mokinių savarankiško darbo, klausinėjimo ir pokalbio metodai. Į šias veiklas buvo orientuojami ir pamokų uždaviniai. Tai, kad pamokose dažniausiai buvo taikomi į mokymą (o ne į mokymąsi) orientuoti metodai, lėmė mokytojų dominavimą ir pasyvią daugumos mokinių veiklą – dažniausiai jie tik vykdė mokytojo nurodymus, atsakinėjo į klausimus, atliko užduotis. Vertintose mokyklose ugdymo turinys buvo formuojamas orientuojantis į dalykų programas (ko mokys), t. y. į indėlių, o ne į mokinių mokymosi rezultatus.

8 pav. Kas ir kaip vyksta pamokose sprendžia tik mokytojai (mokinių nuomonių tyrimas)

9 pav. Kas ir kaip vyksta pamokose sprendžia tik mokytojai (mokinių nuomonių tyrimas)

Išanalizavus per išorės vertinimą surinktus duomenis, galima teigti, kad nuo 2009 m. rugsėjo mėn. ugdymo turinio atnaujinimo krypčių laikymasis, besisiekiantis ne tik su ugdymo technologijų, metodikų, bet ir su mokytojo veiklos nuostatų kaita, šiandieninėms mokykloms nėra lengvas. Atnaujinant ugdymo turinį, būtina atkreipti dėmesį į mokinio vertybinių nuostatų, atsakingo atviros demokratiškos visuomenės piliečio ugdymą. Svarbu integruoti mokiniui aktualią tematiką, sieti su asmens, visuomenės bei darbo pasaulio realijomis, ugdyti kompetencijas, kad jis galėtų gyventi visavertį asmeninį, profesinį ir visuomeninį gyvenimą. **Mokinius aktyvinantys metodai žadintų jų smalsumą, didintų pasitikėjimą savo jėgomis, ugdymo procesą darytų patrauklesnį.** Visa tai yra susiję su mokyklos kultūra, mokyklos vadovų ir mokytojų vertybinėmis nuostatomis, motyvacija.

Vykdant išorės vertinimus, darbo su įvairių mokymosi poreikių turinčiais mokiniais metodikos ar ugdymo formos stebėtos retai. Vertinant mokyklas pastebėta, kad mokytojai ne visada išnaudoja mokinių įtraukimo į ugdymo proceso planavimą galimybes. Tai patvirtina anketinio tyrimo duomenys: daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių mokinių (57,4 proc.) teigė, jog pamokos eigą dažniausiai kuria, planuoja mokytojai (8 pav.).

Dažniau mokytojai tariausi su vyresniųjų klasių mokiniais (45,3 proc. X–XII kl. mokinių teigė, kad ne tik mokytojai sprendžia, kas ir kaip vyksta pamokose).

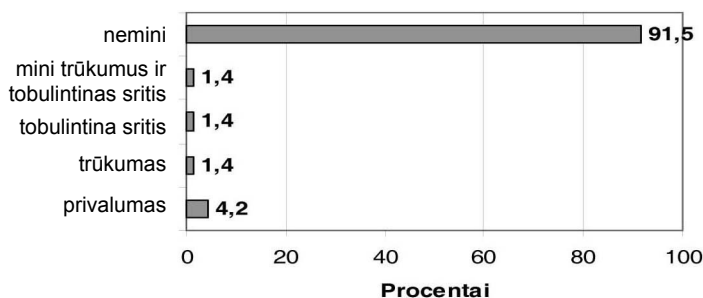
Išorės vertinimo ataskaitose rašoma, kad geri mokinių pasiekimai priklauso nuo organizuojamos veiklos, parenkamų užduočių bei taikomų metodų: **pamokose, kuriose taikomi įvairūs mokymo metodai, ugdymas siejamas su mokinių praktine veikla ir patirtimi – mokinių pasiekimai yra geresni.** Įtraukus mokinius į ugdymo proceso planavimą, tinkamai parinkus aktyvuosius darbo metodus („Sūkurio“, projekcinio darbo metodus, euristinį pokalbį, darbą grupėmis, poromis, minčių lietu, atvejo studiją ir kt.), vyksta konstruktyvus mokytojo ir mokinių dialogas, į aktyvią veiklą įsitraukia dauguma mokinių, skatinamas jų bendravimas ir bendradarbiavimas, plėtojamas kūrybiškumas, sėkmingiau įgyvendinamas pamokos uždavinys. **Aktyvesnis mokinių įtraukimas į ugdymo proceso planavimą, leistų mokiniams jaustis mokytojo partneriais, ugdomojo proceso bendraautoriais.**

Išorės vertinimo ataskaitose dažnai rašoma, jog mokiniai nėra aktyvūs kartodami išeitą ir mokydamiesi naują medžiagą, tikrindami namų darbus, apibendrindami, įsivertindami. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai pasyvūs yra ne dėl mokinių mokymosi motyvacijos stokos, bet dėl to,

kad pamokoje per daug dirba mokytojas – jis aiškina, demonstruoja, pasakoja, o mokiniai klauso, stebi, užsirašo. **Jei mokiniai turėtų daugiau galimybių patys priimti sprendimus, formuluoti išvadas, eksperimentuoti, išbandyti savo gebėjimus, patirti atradimo džiaugsmą – būtų skatinamas jų aktyvumas, atsakomybė už mokymosi rezultatus. Mokinius aktyvinantys metodai žadintų jų kūrybiškumą, didintų pasitikėjimą savo jėgomis, o mokymosi procesas jiems taptų įdomesnis ir patrauklesnis.**

Įsivertinant mokyklos veiklą, mokytojo veiklos planavimas retai analizuojamas ir pasirenkamas tobulinti (10 pav.). Planavimas, kaip mokyklos veiklos privalumas, minimas tik 4,2 proc. mokyklų. Dauguma mokyklų (91,5 proc.) šio veiklos aspekto neanalizuoja ir nemini. Galima daryti prielaidą, kad pedagoginės

10 pav. Mokytojo veiklos planavimas (mokyklų įsivertinimo duomenys)

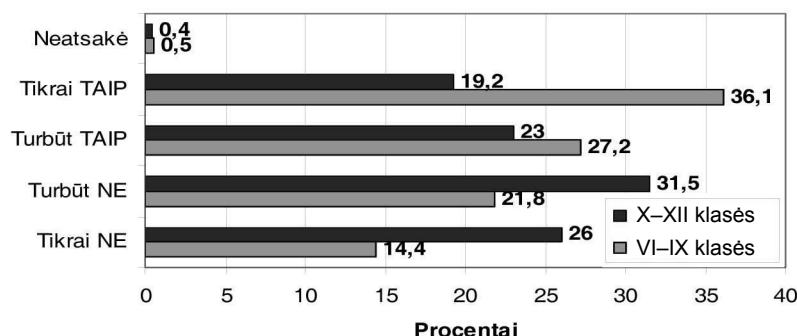

bendruomenės nariai dažnai neįvertina veiklos planavimo svarbos ir neskiria tam tinkamo dėmesio. Dažnoje šalies mokykloje planai suprantami kaip tikslas, o ne priemonė jam pasiekti. Planavimo procedūros, planų dermė, jų įgyvendinimo vertinimas mokyklose – tobulintinos veiklos.

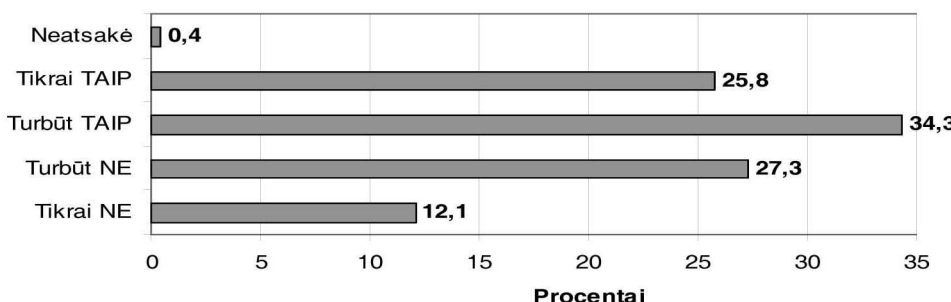
3.3. Kaip klasės valdymas daro įtaką mokinių darbui pamokose?

Mokinių nuomonės atskleidė dar vieną problemą: mokytojams ne visada gerai sekasi modeliuoti ugdymo(si) veiksmus,

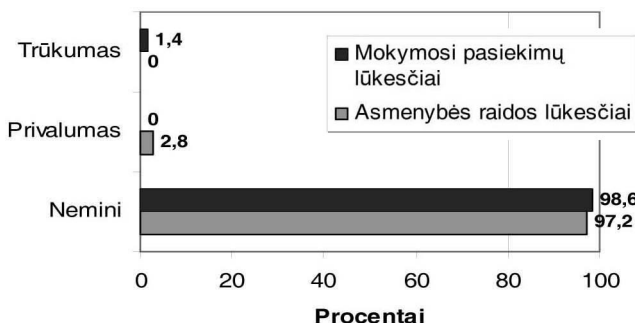
11 pav. Dažnai klasėje yra taip triukšmaujama, jog sunku susikalbėti (mokinių nuomonių tyrimas)

12 pav. Kad ir kaip besistengtų, kai kurie mokiniai vis tiek gauna blogesnius pažymius (mokinių nuomonių tyrimas)

13 pav. Asmenybės raidos ir mokymosi pasiekimų lyginimas (mokyklų savęs vertinimo duomenys)

valdyti klasę: apklausoje dalyvavę mokiniai teigė, kad klasėje triukšmaujama, todėl sunkiai pavyksta sukaupti dėmesį (taip tvirtina daugiau nei pusė mokinių (55,2 proc.)). Dažniausiai klasės valdymo problemų kyla VI–IX klasėse.

11 pav. matyti, kad dažniausiai triukšmaujama VI–IX klasėse (taip teigia 63,3 proc. mokinių). Galima teigti, kad tinkamas metodų, veiklų, įdomių užduočių parinkimas šio amžiaus tarpsnio mokiniams yra itin svarbus.

Vidutinio mokyklinio amžiaus (11–15 metų arba VI(V)–IX kl.) vaiko sąmonėje kinta mokytojo vaidmuo. Paaugliai pradeda kritiškai vertinti mokytojų teiginius, siekia bendrauti su savo bendraamžiais, todėl svarbesnė yra jų nuomonė. Paaugliai dažnai pervertina savo galimybes, nemėgsta pamokymų, todėl gali būti šiurkštūs. Vyresnysis mokyklinis amžius (16–18 metų arba X–XII kl.) – tai rengimosi gyvenimui, praktinei veiklai laikotarpis. Šio amžiaus jaunuoliai užima naują socialinę padėtį visuomenėje, o mokymasis tampa tolesnės jų egzistencijos pagrindu. Jie yra labiau apsisprendę dėl būsimos specialybės, tačiau vis dar nevengia konfliktų su mokytojais, tėvais.

Dauguma mokinių (net ir jaunesniųjų klasių), triukšmą klasėje įvardydami problema, parodo savo poziciją, jog jie netoleruoja nederamų bendraamžių elgesio. Klasės valdymas turi lemiamos įtakos mokinių darbui pamokose. Per išorės vertinimą mokinių drausmė dažniausiai būna gera, mokiniai tampa aktyvesni, noriai mokosi. Ir mokiniai, ir mokytojai pripažįsta, kad per išorės vertinimus mokyklose, pamokos vedamos parenkant daugiau aktyviųjų metodų – tai gali sąlygoti geresnę mokinių drausmę bei tvarką per pamokas.

3.4. Kaip mokytojų nuostatos ir lūkesčiai susiję su mokinių mokymusi?

Ne tik mokymo praktika, bet ir asmens įsitinimai, nuostatos daro įtaką švietimo politikai. Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos rodikliai „asmenybės raidos lūkesčiai“ ir „mokymosi pasiekimų lūkesčiai“ – naujos temos, atsiradusios 2007 m. atnaujinus vidaus audito tvarkos aprašą. Anksčiau mokyklos analizuodavo ir vertindavo mokinių mokymosi pasiekimus (mokymosi bei egzaminų, diagnostinių testų rezultatus). Tema „Pažangos siekiai“ akcentuoja mokyklos bendruomenės (ypač mokytojų) vidinius troškimus, paremtus vertybėmis, skatinančius tikėjimą tuo, kad kiekvienas mokinys gali siekti tobulėjimo.

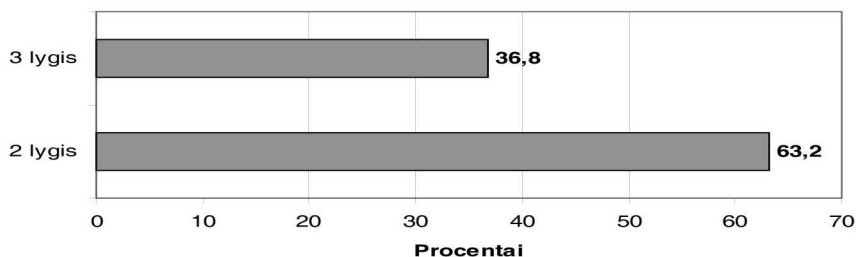
Išorės vertinimo duomenys rodo, kad vertintų šalies mokyklų kiekvieno mokinio skatinimas siekti geresnių rezultatų yra tobulintina veiklos sritis. Iš mokinių nuomonių tyrimo

ryškėja, kad kartais išankstinės mokytojų nuostatos mokinių mokymosi atžvilgiu gali daryti įtaką mokinių pažangai. 12 pav. pateiktoje diagramoje matyti, jog dauguma mokinių mano, kad ir kaip jie besistengtų – vis tiek gauna žemesnius pažymius.

Išanalizavus mokyklos įsivertinimo duomenis, palyginus asmenybės raidos lūkesčių ir mokymosi pasiekimų lūkesčių vertinimus (13 pav.), matyti, kad mokyklos juos retai analizuoja. Asmenybės raidos lūkesčius kaip privalumą įvardija tik 2,8 proc. visų šalies mokyklų skaičiaus. Kaip trūkumą – 1,4 proc. mokyklų, tačiau tobulinti šios veiklos dar nesiima.

77 mokyklose per išorės vertinimus pažangos siekiai (asmenybės raidos lūkesčiai, mokymosi pasiekimų lūkesčiai, mokyklos kaip organizacijos pažangos siekis) dažniausiai buvo įvertinti patenkinamai (63,2 proc. mokyklų), gerai – 36,8 proc. mokyklų (14 pav.). Pastebėta, kad mokyklos retai analizuoja

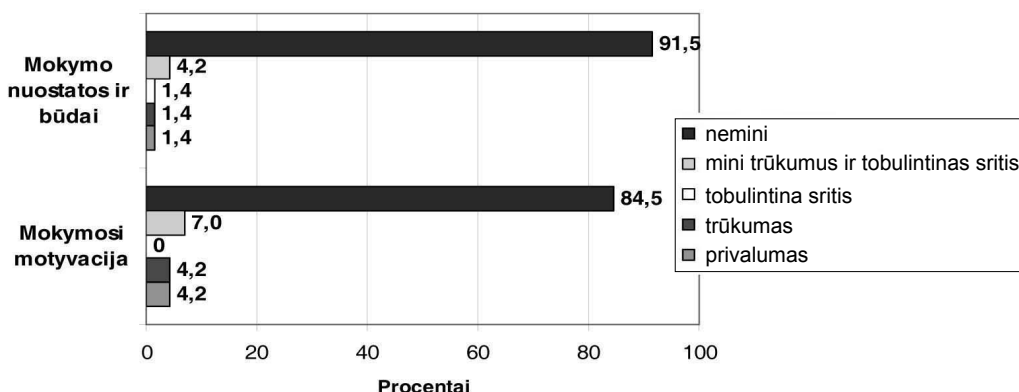
14 pav. Mokyklos pažangos siekiai (mokyklų savęs vertinimo duomenys)

savo pažangos siekių lygmenį, tačiau veiklos kokybę sunku užtikrinti be įsivertinimo ir kultūros (įsitikinimų, nuostatų) kaitos. Kitaip tariant, mokyklos tam skiria mažai dėmesio, todėl ši veikla nėra sisteminga ir veiksminga.

Žemiau pateiktoje diagramoje matome, kad mokytojai retai analizuoja savo veiklos bei, mokinių *mokymo* nuostatas, būdus ir mokinių mokymosi motyvacijos aspektus. Iš tų mokyklų, kurios analizavo minėtų veiklos sričių aspektus (15 pav.), 7 proc. ketino tobulinti mokinių motyvaciją ir tik 4,2 proc. – mokymo nuostatas ir būdus. Iš šių skaičių (statistiškai reikšmingų) galima daryti prielaidą, kad dalis mokyklų vadovų ir mokytojų mano, jog mokinių mokymosi motyvacija yra mokinių ir jų tėvų problema. Ugdymo proceso organizavimas, mokytojų veikla – retai siejamos su geresne mokinių mokymosi motyvacija.

15 pav. Mokymo nuostatos ir būdai / Mokinių mokymosi motyvacija (mokyklų savęs vertinimo duomenys)

2007–2008 m. m. šalies mokyklos dažniausiai analizavo dvi veiklos sritis: ugdymą ir mokymąsi (ypač dažnai ugdymo planus ir tvarkaraščius) bei pagalbą mokiniui (ypač dažnai bendrąją rūpinimosi mokiniiais politiką), t. y. tas veiklos sritis ir rodiklius, kuriems mokyklos turi *dokumentais pagrįstus įrodymus*. Į ugdymo proceso aspektus gilinamasi retai, dažniausiai kaip minimi tobulintini aspektai: mokinių mokymosi motyvacija, mokėjimas mokytis bei psichologinė pagalba. Tačiau **mokinių mokymosi motyvacija ar/ir mokėjimas mokytis gali būti pagerintas patobulinus pamokos planavimą ir organizavimą, pritaikius įvairesnius ugdymo metodus, vertinimo formas**.

Remiantis išorės vertinimo ataskaitomis, galima teigti, kad mokiniai nori (yra pasiruošę) būti mokytojų partneriais, jiems yra svarbus mokytojo palaikymas, pritarimas. Mokinių kūrybiškumas, iniciatyvumas, mokėjimas mokytis būtų ugdomas geriau, jei šalies mokyklose į mokymą ir mokymąsi būtų žiūrima kaip į dualią sistemą – *be gero mokymo, negali būti gero mokymosi*.

Mokinių skatinimas, panaudojant įsivertinimą pamokose, tikslingas mokinių darbo vertinimas, vertinimo informacijos panaudojimas ugdymui planuoti ir koreguoti – šalies mokyklose tobulintinos veiklos sritys. Pamokose dažniausiai vertinami mokinių pasiekimai, o ne jų daroma pažanga, mokiniai retai skatinami įsivertinti. Vykdam išorės vertinimus pastebėta,

kad formuluoti pamokos uždavinius mokytojai jau išmoko, tačiau jų parenkami metodai, užduotys, priemonės, vertinimo būdai nepadaeda išsikeltų uždavinių realizuoti. **Mokinių mokymosi procesą ir pasiekimų kokybę gerintų aiškiau suformuluoti vertinimo kriterijai. Uždavinių (veiklų) įgyvendinimo aptarimas pamokos pabaigoje sudarytų sąlygas įvertinti mokinių pažangą ir planuoti tolimesnį darbą, aktyvintų mokinius, stiprintų atsakomybę dėl mokymosi rezultatų, leistų pačiam mokiniui objektyviau įsivertinti daromą pažangą.**

Išorės vertinimo ataskaitose dažnai rašoma, kad mokyklų strateginiuose planuose, metinėse veiklos programose išsikeliami uždaviniai – „siekiant ugdymo(si) kokybės ir mokinių mokymosi motyvacijos kėlimo, taikyti aktyvius ugdymo metodus ir informacines technologijas“, – yra vis dar siekiamybė. Kasmet kartojasi tie patys uždaviniai, o jiems realizuoti skirtų veiklų tikslingumas, kokybė bei veiksmingumas – analizuojami retai. Mokytojams trūksta kokybiškų praktinių mokymų, metodinės medžiagos, konsultacijų, be to, tam įtaką daro mokytojų nuostatos ir lūkesčiai. **Mokymas(is) – žmonių tarpusavio sąveika, todėl gryniosios technologijos (žinios, modernūs metodai, priemonės ir kt.) be vertybinio pamato (tikėjimo kito žmogaus galimybėmis) bus tik teisingai atliktas technologinis procesas, ne visada laiduojantis (planuojamą) sėkmę.**

„Pažangos siekiai“, „asmenybės raidos lūkesčiai“, „mokymosi pasiekimų lūkesčiai“ ir „mokyklos kaip organizacijos pažangos siekis“ – giluminiai rodikliai. Jie – mokyklos kultūros, vizijos dalis, kuri parodo vertybių pamatą, todėl nėra kiekybiškai pamatuojama. Mokyklos vengia juos aptarinėti, į juos gilintis. Jei mokyklos nesusiformavusios vertybinio

pamato, šie rodikliai joms yra sunkiai suvokiami, abstraktūs. Galima daryti prielaidą, kad šiandienos mokyklose socialinio bendravimo, kultūros, dvasinio ir vertybinio ugdymo klausimams skiriama mažai dėmesio. Valstybės ilgalaikės strategijos atnaujinimo ir strateginių dokumentų poreikio studijoje rašoma: „Intelektualiai išlavintas, tačiau neturintis etinių, moralinių bei tautinių vertybių pilietis neturi tinkamos motyvacijos prisidėti prie šalies žmonių gerovės kūrimo, neretai savo intelektą naudoja prieš valstybės interesus, yra potencialus emigrantas nepriklausomai nuo socialinės padėties“¹⁰.

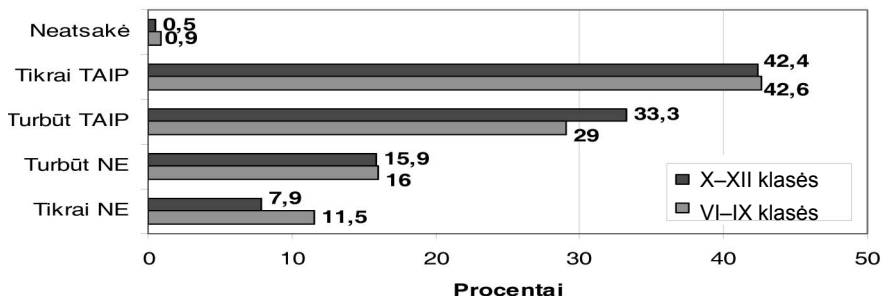
3.5. Kaip susiję mokinių elgesys, mokymosi motyvacija ir mokytojo darbo stilius?

Stebint pamokas kyla hipotezė: gal nemandagus (kartais ir įžūlus) mokinių elgesys per pamokas yra tik savita gynybos ar protesto išraiška prieš nuobodžią, monotonišką, pasyvią veiklą pamokoje. Ar gali mokinytis mokytis noriai, aktyviai, kūrybiškai, jei pamokose jis yra tik mokytojo nurodymų vykdytojas? Ar, nekeičiant savo darbo stiliaus, mokytojai gali pavykti geriau motyvuoti mokinius?

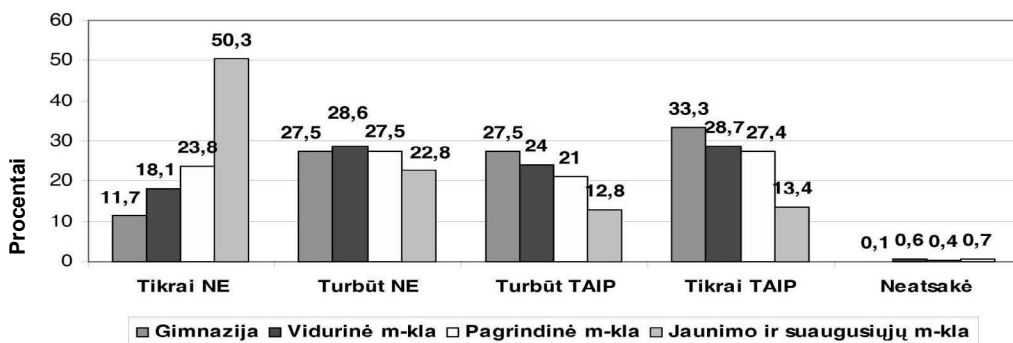
Atliekant tyrimą dauguma mokinių (71,7 proc.) teigė, kad per pamokas bendraklasiai elgiasi įžūliai. Dažniau su mokytojais įžūliai elgiasi vyresniųjų klasių mokiniai (75,7 proc.).

¹⁰ ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas. Valstybės ilgalaikės strategijos atnaujinimo ir strateginių dokumentų poreikio studija, 50 p. Kaunas, 2009.

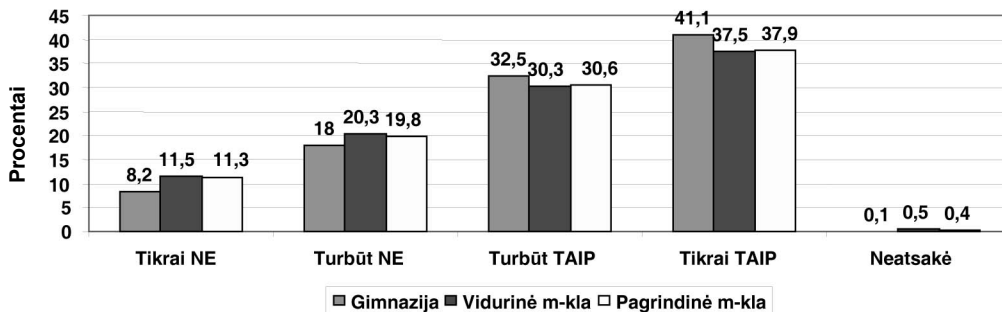
16 pav. Kai kurie mokiniai su mokytojais elgiasi įžūliai (mokinių nuomonių tyrimas)

17 pav. Namų darbų užduodama tiek daug, kad mes vos spėjame padaryti (mokinių nuomonių tyrimas)

18 pav. Jeigu nori išmokti ko reikalauja mokytojas, reikia daug mokytis savaitgaliais (mokinių nuomonių tyrimas)

pamokų su visais mokiniais aptarta namų darbų kokybė, jie taisyti, koreguoti. Dalis mokytojų tikslingai naudoja kaupiamąjį namų darbų užduočių vertinimą. Dalyje stebėtų pamokų protokolų fiksuota, kad namų darbai užduodami tikslingai, siejami su pamokos tema. Dažniausiai namų darbai skiriami siekiant įtvirtinti pamokoje pateiktą temą, tęsiant pamokinę veiklą arba užbaigiant pradėtas užduotis. Daugelyje stebėtų pamokų visiems mokiniams buvo skiriamos vienodos namų darbų užduotys, dažniausiai neatsižvelgiama į mokinių gebėjimus ir interesus. Namų darbų užduotys nebuvo paaškinamos, kartais paskiriamos skubotai (pasibaigus pamokos laikui) ir netikslingai.

Nuoseklesnis, siejamas su pamokos uždavinių įgyvendinimu, namų darbų skyrimas, sistemingas namų darbų vertinimas ir individualizavimas padėtų mokiniams tobulinti gebėjimus, motyvuotų.

Nemaža mokyklų jau taiko namų darbų ir kontrolinių darbų apskaitą, vykdo skiriamų namų darbų kiekybės tyrimą, tačiau išorės vertintojai pastebi, kad šalies mokyklose mokinių krūvio problema – vis dar aktuali. Ne visose mokyklose aiškiai susitarta dėl namų darbų kiekio, tikslingumo ar dažnumo.

3.6. Ar per didelio krūvio problema mokykloje (ir pamokoje) turi spręsti tik mokiniai ir jų tėvai?

Tik dalyje (iki 25 proc.) stebėtų pamokų matyti, kad mokymosi tempas diferencijuojamas pagal skirtingas mokinių galimybes. Individualizuotas ir diferencijuotas darbas pamokose ir atliekant namų užduotis būtų įdomesnis, leistų sumažinti mokinių mokymosi krūvį.

Palyginus duomenis pagal mokyklų tipus, mokinių nuomone, mažiausiai namų darbų, užduodama jaunimo ir suaugusiųjų mokyklose (17 pav.): 73,1 proc. mokinių teigė, kad namų darbų nėra daug. Daugiausiai namų darbų skiriama gimnazijose – 60,8 proc.

Didžioji dalis tyrimo dalyvavusių mokinių pritarė teiginiui: „jeigu nori išmokti, ko reikalauja mokytojas, reikia daug mokytis, net ir savaitgaliais“. Iš 18 pav. matyti, kad savaitgaliais daugiausiai mokosi gimnazijų mokiniai (73,6 proc.).

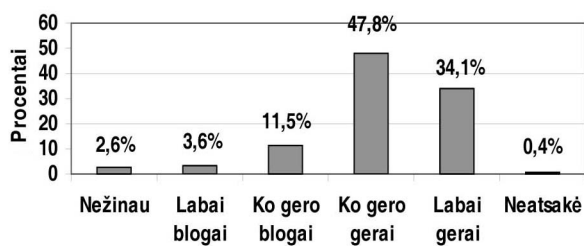
Išanalizavus atsitiktinai parinktus 400 pamokų stebėjimo protokolų (įvairių tipų mokyklų), nustatyta, kad stebėtose pamokose užduotus namų darbus kas antras mokytojas patikrino (53,9 proc.). Beveik kas ketvirtas mokytojas užduotų namų darbų pamokoje nepatikrino (25,2 proc.). Dalyje protokolų (20,9 proc.) informacija apie namų darbus nebuvo aprašyta. Dalyje (iki 25 proc.) pamokų paskirti namų darbai nevertinti arba vertinti tik kiekybiškai (pažiūrėta, kiek mokinių juos atliko). Kai kuriose pamokose patikrinti ir įvertinti kelių mokinių namų darbai, dalyje

Analizuota, kaip tėvai sužino, kas ir kaip vyksta pamokose. Nustatyta, kad šalies mokyklose dažniausiai taikomos tradicinės, tačiau tėvus tenkinančios, bendravimo su tėvais formos: susirinkimai, įrašai pažymių knygelėse, tėvai mokyklose apsilanko savo iniciatyva arba yra pakviečiami vaikų ugdymo(si) problemoms aptarti. Rečiau tėvams rašomi elektroniniai laišukai, organizuojamos atvirų durų dienos. Apie pamokoje vykstančius procesus tėvai dažnai sužino iš vaikų. Mokinių tėvai mokyklų teikiamos informacijos objektyvumą ir informavimo formas vertina gerai (19 ir 20 pav.).

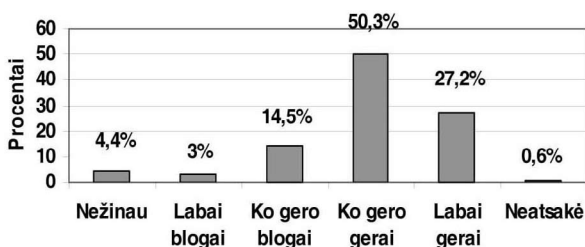
Išorės vertinimo ataskaitose parašyta, kad mokinių tėvai kartais teikia pasiūlymus ugdymo proceso klausimais, bet tai pamokos kokybės kaitai esminės įtakos nedaro. Mokinių tėvai savo vaikų mokymosi problemas dažniausiai sprendžia samdydami korepetitorius.

Ar papildomas darbas su korepetitoriais nedidina mokinių mokymosi krūvio, kiek mokinių naudojasi jų paslaugomis? Ištyrus mokinių ir jų tėvų nuomonę apie mokyklos veiklos kokybę, paaiškėjo, kad vertintų 77 mokyklų mokiniai teigė – „jei nori gerai mokytis – kartais turi samdyti korepetitorius“. Dažniausiai tokiomis paslaugomis naudojasi gimnazijų mokiniai (45,7 proc.), rečiau (27 proc.) – pagrindinių mokyklų mokiniai (žr. 21 pav.).

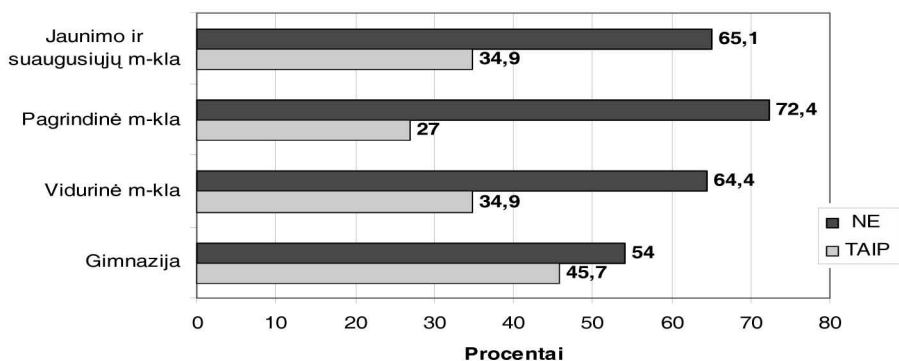
19 pav. Būdai ir formos, kuriomis pranešama tėvams apie vaikų mokymąsi ir elgesį (tėvų nuomonių tyrimo duomenys)

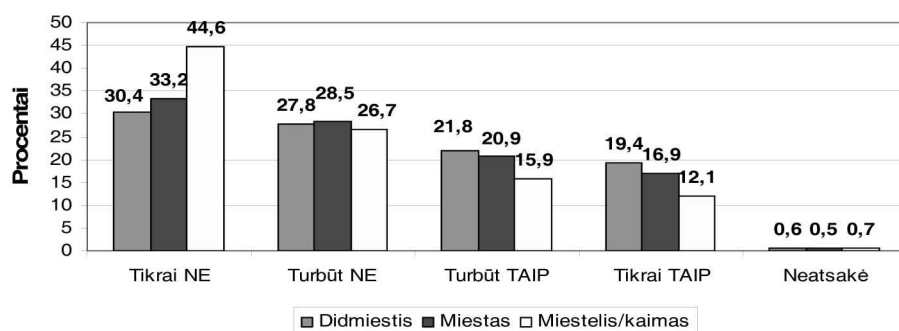
20 pav. Tėvų gaunamos informacijos apie vaiko mokymąsi išsamumas, objektyvumas (tėvų nuomonių tyrimo duomenys)

21 pav. Jeigu nori gerai mokytis, turi samdyti mokytoją-korepetitorių (mokinių nuomonių tyrimas)

22 pav. Jeigu nori gerai mokytis, turi samdyti mokytoją-korepetitorių (mokinių nuomonių tyrimas)

Pasak anketavimą administravusių tyrėjų, pagrindinių mokyklų mokiniai kartais nesuprasdavo žodžio „korepetitorius“ prasmės, todėl galima daryti išvadą, kad papildomas mokymas(is) miestelių ir kaimų mokyklose yra mažiau paplitęs. Šią prielaidą patvirtina ir tyrimo duomenys (22 pav.). Korepetitoriaus paslaugomis naudojasi 41,2 proc. didmiesčiuose, 28 proc. miesteliuose ir kaimuose gyvenančių mokinių.

Pastebėta, kad mokiniai, mokytojai ir tėvai vengia kalbėti šia tema, dažnai informaciją nutyli arba sako, kad tik keletas mokyklos mokinių naudoja korepetitorių paslaugomis.

Didelis mokinių krūvis – ne tik mokinių, jų tėvų bei mokyklų problema. Išanalizavus švietimo būklės tyrimus, galima teigti, kad nuo 2001 m. šalyje šiuo klausimu situacija beveik nepasikeitė: iki šiol mokykloje dirba dalis pedagogų, kurie neadekvačiai sureikšmina savo dėstomą dalyką ir taip padidina mokymosi krūvį; pamokose dažnai pateikiama gausi, dažnai nereikalinga informacija, neskatinanti kritinio mąstymo, bet verčianti daug dirbti papildomai po pamokų; mokytojai nepakankamai geba individualizuoti, diferencijuoti ir integruoti ugdymo turinį. Mokyklose trūksta kalbėjimosi kultūros ir konstruktyvaus problemų sprendimo: dažnai mokytojai ir mokyklų vadovai sėkmingos mokyklos veiklos kliūtimi įvardija mokinio asmeninių gebėjimų stoką, mokymosi motyvacijos nebuvimą, o mokiniai ir jų tėvai – mokytojo darbo kokybę.

4. APIBENDRINANTYS PASTEBĖJIMAI (+10; -4)

Sėkmingos mokyklų veiklos:

- *socialinė ir kultūrinė*: mokyklose kuriama mokinių informavimo, pagalbos ir apsaugos nuo prievartos, nusikalstamumo, žalingų įpročių sistema, vykdomos socializacijos programos, prevencinė veikla, stiprinama savivalda, atsakingai surenkamas personalas, mokyklos viduje kuriami geranoriški, pagarbūs, demokratiški santykiai, bendraujama su vietos bendruomene, bendradarbiaujama su kitomis institucijomis;
- mokyklos geba *kūrybiškai panaudoti aplinką*, sėkmingai vykdo projektus ir organizuoja neformalųjį mokinių ugdymą;
- *mokytojai yra geri dėstomo dalyko specialistai*: gerai išmano dalyko turinį;
- *pradinių klasių pamokos sėkmingesnės* nei vyresniųjų klasių mokinių pamokos. Pradinėse klasėse skiriama daugiau dėmesio kiekvieno vaiko ugdymui, jo pažangai, mokymo medžiaga dažniau siejama su mokinių gyvenimo patirtimi, ugdymas individualizuojamas, diferencijuojamas, integruojamas, sėkmingiau derinamos ugdymo turinio apimtys;
- *įvairesnių mokymo metodų taikymas*, ugdymo siejimas su mokinių praktine veikla ir patirtimi turi įtakos pamokos kokybei, mokinių pažangai;
- *mokinių pagalba planuojant* ir organizuojant ugdymą padeda ugdymo turinį pateikti patraukliau, didinti mokinių atsakomybę už mokymąsi;
- *tinkamas mokymo(si) valdymas* stebimas tuomet, kai nebereikia valdyti besimokančiųjų: užduotys mokiniams pateikiamos taip, kad jie siektų aukščiausio savo pasiekimų lygio;
- pagrindinės *mokyklos tobulinimo jėgos* – savimonė, nepasitenkinimas esama padėtimi ir gebėjimas keistis – padeda užtikrinti organizacijos kultūros kaitą, siekti geresnės veiklos kokybės;

- *sisteminimas, tikslingas mokyklų savęs vertinimas* ir vertinimo rezultatų panaudojimas padeda sėkmingiau planuoti ir organizuoti ugdymo procesą (kuriami ir įgyvendinami konkretūs planai, kiekvienas bendruomenės narys juos ne tik įgyvendina, bet ir atsako už jų rezultatus);
- mokyklos bendruomenės narių *susitarimai ir jų laikymasis*, atviras problemų įvardijimas, aptarimas ir bendras sprendimo būdų ieškojimas padeda užtikrinti palankų mokyklos mikroklimatą, puoselėti demokratinio mokyklos bendruomenės narių santykius.

Tobulintinos mokyklų veiklos:

- ugdymo turinio planavimas, ugdymo bei mokymosi vertinimas: dažnai mokyklose ugdymo turinys suvokiamas kaip *mokymo programos*, o vertinimas, kaip *matavimas*, ką pamokose vaikai išmoko, sužinojo. Vertinimą vertėtų dažniau naudoti kaip priemonę mokinių poreikių pažinimui, sėkmingam jų ugdymui;
- paauglystės amžiaus tarpsnio (VII – X kl.) pamokų kokybė. Mokytojų aktyvesnis bendradarbiavimas ir mokinių sėkmingo mokymosi prielaidų aptarimas, padėtų tikslingiau juos ugdyti.

- Ypač vertėtų daugiau dėmesio skirti VIII kl. mokinių ugdymo gerinimui;
- gabių vaikų ir specialiųjų poreikių mokinių ugdymas. Įvairių mokymosi poreikių turintiems mokiniams sektųsi geriau, jei pamokose jiems būtų teikiama tikslinga pagalba;
 - mokymosi pasiekimų ir pažangos analizavimas. Analizuojant mokinių pasiekimų ir pažangos rezultatus, vertėtų ne tik fiksuoti statistinę informaciją, išvesti vidurkius, bet ir įsigilinti į priežastis, kurios lemia mokinių pasiekimus.

1 priedas

2007 M. IV KETV. IR 2008 M. PER IŠORĖS VERTINIMĄ MOKYKLOSE NUSTATYTA DEŠIMT STRIPRIJŲ VEIKLOS ASPEKTŲ

Mokyklos veiklos aspektas (rodiklis)	Rodiklio paaiškinimas
4.1.1. Bendroji rūpinimosi mokiniiais politika	Mokyklos susitarimai dėl pagalbos mokiniams, apsaugos nuo prievartos, nusikalstamumo, žalingų įpročių. Personalo pasidalijimas pareigomis ir savo atsakomybės suvokimas. Pagalbos priemonių dėmė ir jų tikslingumas.
5.3.1. Valdymo demokratiškumas	Sprendimų priėmimo būdai ir kultūra. Mokyklos savivalda. Tėvų (globėjų) įtraukimas į mokyklos valdymą ir veiklą. Vietos bendruomenės vaidmuo mokyklos savivaldoje. Mokinių savivalda. Informacijos sklaidos kultūra.
5.4.1. Personalo komplektavimas	Mokyklos personalo skaičiaus, išsilavinimo ir kvalifikacijos pakankamumas. Trūkstančių darbuotojų paieškos politika ir įdarbinimo principai.
2.3.2. Mokymo ir gyvenimo ryšys	Ugdymo turinio aktualizavimas, siejimas su mokinių patirtimi, interesais, praktiniais poreikiais. Praktinis žinių taikymas.
1.4.2. Partnerystė su kitomis institucijomis	Bendravimas ir bendradarbiavimas su kitomis mokyklomis, švietimo ir kultūros centrais, policija, sąjungomis ir draugijomis, bažnyčia ir kt. Partnerystė su užsienio institucijomis, mokinių ir mokytojų dalyvavimas tarptautinėse mainų programose.
1.1.4. Bendruomenės santykiai	Mokinių tarpusavio, personalo tarpusavio bei mokinių ir personalo santykių pobūdis (geranoriškumo, pagarbos, pasitikėjimo, solidarumo, mandagumo ir kt.). Psichologinė mokyklos atmosfera. Saugumo ir ramybės lygis. Bendruomeniškumas: sutelktumas, sutarimas, nusiteikimas siekti bendrų tikslų, veiklos krypties bendrumas.
1.1.3. Tapatumo jausmas	Mokinių ir personalo priklausymo mokyklai jausmas. Pasitenkinimo ar didžiavimosi šia priklausomybe lygis. Dėmesys kultūriniais skirtumams, lygių galimybių sudarymas.
1.1.1. Vertybės, elgesio normos, principai	Formalių ir neformalių idealų, normų bei principų derinys, kuris sukuria mokyklos charakterį ar dvasią. Jo ugdomasis poveikis – pozityvumas, stiprumas, nuoseklumas.
1.1.5. Mokyklos atvirumas ir svetingumas	Tėvų ir kitų mokyklos bendruomenės narių priėmimo ir santykių su jais kultūra. Atviras bendravimas.
1.4.1. Mokyklos vaidmuo vietos bendruomenėje	Mokyklos funkcijos, reikšmė, svarba ir statusas bendruomenėje.
5.2.1. Įsivertinimo procesas	Mokytojų bendruomenės dalyvavimas vertinant mokyklos veiklą. Personalo santykiai atliekant vertinimą. Vertinimo proceso sukelti santykių sutelktumo, susikalbėjimo, požiūrio į darbą pokyčiai.

2007 M. IV KETV. IR 2008 M. PER IŠORĖS VERTINIMĄ NUSTATYTI PENKI TOBULINTINI MOKYKLŲ VEIKLOS ASPEKTAI

Mokyklos veiklos aspektas (rodiklis)	Rodiklio paaiškinimas
2.6.1. Vertinimas kaip pažinimas	Mokymo ir mokymosi proceso vertinimu grįstas jo pažinimas. Per mokyklos vertinimą surinktos informacijos ugdymo planavimui ir koregavimui naudojimas.
4.3.2. Gabių ir talentingų vaikų ugdymas	Dėmesys gabių ir talentingų vaikų mokymosi poreikiams ir jų ugdymo organizavimas.
4.3.1. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymas	Mokyklos pasirengimas specialiųjų poreikių mokinių integracijai. Mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas. Specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymo veiksmingumas. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo organizavimo veiksmingumas. Specialiųjų poreikių mokinių mokytojams ir tėvams (globėjams) teikiama specialistų pagalba.
2.2.2. Pamokos struktūros kokybė	Uždavinių apibrėžtumas. Pamokos uždavinių ir bendrųjų bei tarpinių dalyko/ugdymo tikslų santykis. Pamokos struktūros logika, pagrįstumas. Uždavinių, turinio, metodų ir mokymo priemonių dėmė.
2.6.2. Vertinimas kaip ugdymas	Vertinamosios informacijos, skirtos mokiniui, pastovumas, aiškumas, naudingumas. Pagyrimų, skatinimų bei kritikos dažnumo santykis. Žodinio (aprašomojo, paaiškinamojo) vertinimo ir vertinimo balais dažnumo santykis. Mokymosi vertinimo sistemos (kriterijų, organizavimo) aiškumas ir pagrįstumas.

2004–2006 M. PER BANDOMUOSIUS IŠORĖS AUDITUS NUSTATYTA 10 STIPRIŲJŲ MOKYKLŲ VEIKLOS ASPEKTŲ

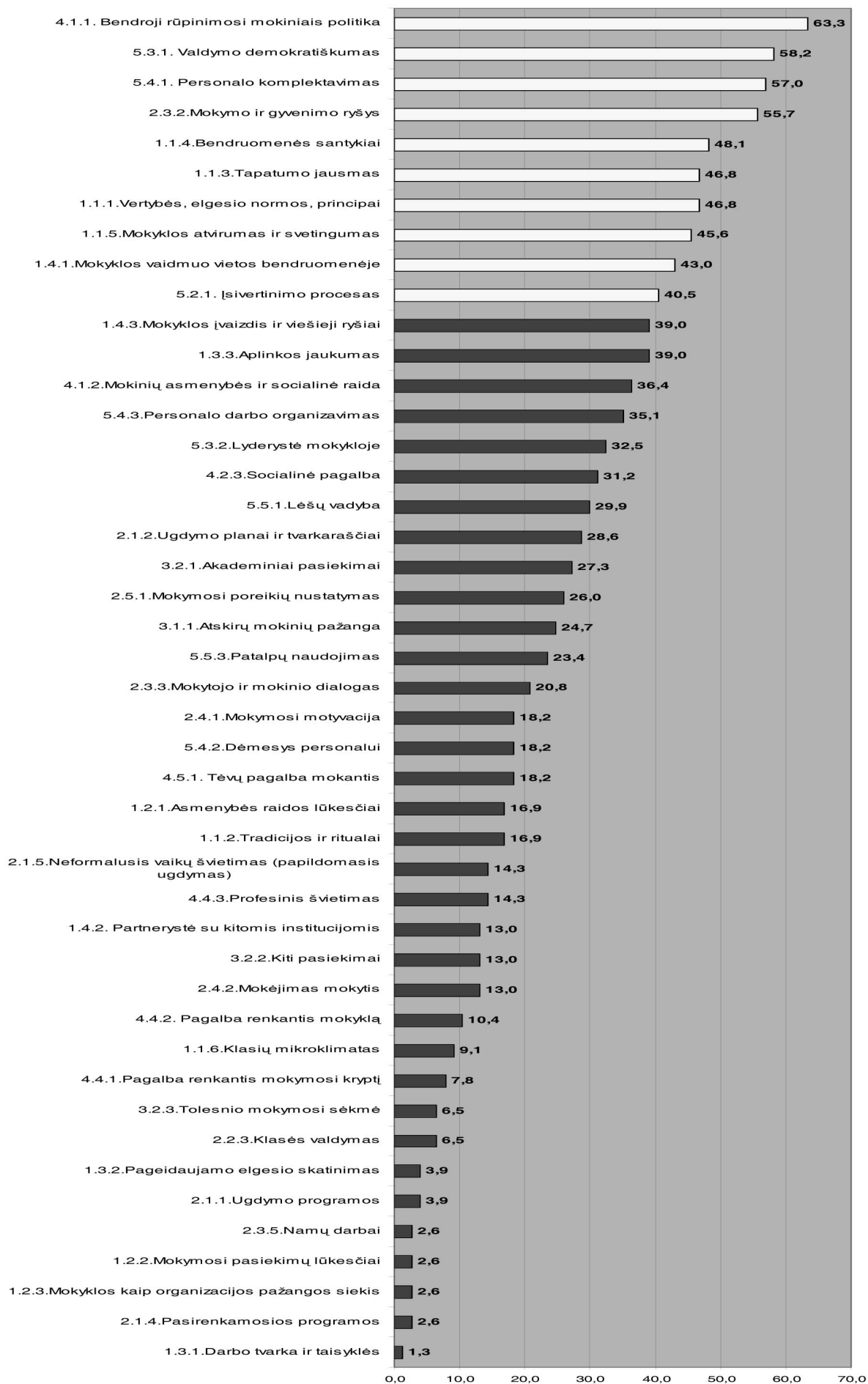
Papildomojo ugd. ir popamokinės veiklos įnašas (4.2.2)	Kokia popamokinės veiklos programų (projektų) pasiūla? Kaip moksleiviai skatinami dalyvauti papildomojo ugdymo, popamokinėje veikloje? Kokios moksleivių iniciatyvos yra palaikomos?
Individualių saugumo, emocinių, fizinių ir socialinių poreikių tenkinimas (4.1.1)	Kas, kaip ir kokią informaciją kaupia apie moksleivių poreikius? Kaip tikslingai ji panaudojama? Kaip gerai mokytojai pažįsta moksleivius? Kaip efektyviai reaguojama į nustatytus moksleivių poreikius?
Tapatumo ir pasididžiavimo mokykla jausmas (5.1.1)	Kokiomis vertybėmis grindžiama mokyklos veikla, kaip tai pasireiškia? Kaip bendruomenės nariai dalyvauja kuriant viziją, tikslus, mokyklos strateginį planą, metinę veiklos programą bei mokyklos gyvenimo normas? Kokie požymiai parodo bendruomenės narių pasididžiavimą mokykla? Kaip mokykla pristatoma visuomenėje? Kokią atributiką mokykla turi? Kokių tradicijų mokykloje laikomasi?
Mokyklos vieta bendruomenėje (5.3.2)	Kaip vyksta mokyklos bendravimas, bendradarbiavimas su vietos bendruomene? Kokius ir kaip vietos bendruomenei skirtus projektus ir programas inicijuoja mokykla? Kaip aktyviai vietos bendruomenė dalyvauja mokyklos renginiuose? Kaip vietos bendruomenė vertina mokyklą, jos veiklą, iš ko tai sužinoma? Kuo mokykla išsiskiria iš kitų mokyklų?
Ryšių su švietimo ir kt. institucijomis mastas, tikslai ir efektyvumas (5.3.1)	Kokius ryšius palaiko mokykla? Kokie bendravimo ir bendradarbiavimo su kitomis institucijomis tikslai? Kaip ryšiai su kitomis institucijomis veikia mokyklos veiklą?
Mokyklos saugumas (5.1.4)	Kas ir kaip užtikrina bendruomenės narių saugumą mokykloje? Kaip mokykla išsiaiškina pasitaikančius smurto ar prievartos atvejus mokykloje, kas daroma, kad jie būtų pašalinti? Kaip užtikrinama tvarka ir drausmė mokykloje, kokių priemonių imamasi jai palaikyti? Kokios kitos institucijos (be mokyklos) pasitelkiamos siekiant užtikrinti bendruomenės narių saugumą?
Aplinkos svetingumas (5.1.3)	Kuo pasireiškia mokyklos svetingumas? Naujų moksleivių ir darbuotojų įsiliejimo į kolektyvą sistema. Kuo pasireiškia bendruomenės narių pastangos kuriant jaukią aplinką (aplinkos estetiškumas, bendruomenės narių tarpusavio santykiai)? Ar bendruomenės nariai jaučiasi mokyklos šeimininkais?
Profesinė kompetencija ir įsipareigojimai (7.4.1)	Įstaigos vadovų kompetencija, kvalifikacija. Vadovų naudojimas aktualiausia šiuolaikine informacija. Vadovų gebėjimas inicijuoti, nukreipti, komunikuoti, organizuoti personalo darbą ir mokymą, paskirti įpareigojimus. Vadovų darbo įtaka pedagoginio personalo tobulinimui. Vadovų dalijimasis patirtimi su kitų švietimo institucijų pedagogais.
Vertybinių nuostatų ir socialinių gebėjimų ugdymas (4.2.1)	Kaip formuojamos vertybinės nuostatos? Kaip mokoma bendrauti ir bendradarbiauti? Kaip tenkinamos moksleivių saviugdų ir savirealizacijos (savęs įprasminimo, laisvės, meilės ir pagarbos, kūrybos, tvarkos ir darnos) reikmės? Kokių vertybinių nuostatų mokykloje laikomasi? Kaip mokiniai skatinami, kokios taikomos mokinių veiklos pripažinimo ir vertinimo formos? Kiek jos efektyvios?
Psichologinė ir socialinė pagalba (4.1.2)	Kokios yra psichologinę, socialinę pagalbą teikiančių specialistų bendradarbiavimo su pedagogais, moksleiviais ir jų tėvais formos? Kiek jos efektyvios? Kaip mokykla rūpinasi moksleivių psichologiniu saugumu? Kaip mokykloje vykdomas žalingų įpročių prevencijos darbas? Koks yra vadovų ir specialistų įnašas sudarant sąlygas moksleivių emociniams, socialiniams poreikiams tenkinti? Kaip panaudojama mokyklos pedagogų, vidinių ir išorinių specialistų kompetencija?

2004–2006 M. PER BANDOMUOSIUS IŠORĖS AUDITUS NUSTATYTI 5 TOBULINTINI MOKYKLŲ VEIKLOS ASPEKTAI

Per mokyklos vertinimą gautos informacijos panaudojimas (3.4.3).	Kaip (kokiais būdais, ar sistemingai, ar aiškiai) moksleiviai ir mokytojai informuojami apie pasiekimus, pažangą? Kiek vertinimo duomenimis naudojama analizuojant ugdymo procesą bei jį planuojant?
Vertinimo įtaka mokiniams (3.4.2).	Kiek vertindami mokytojai geba naudotis gauta informacija apie moksleivį ir ugdymo procesą? Kiek mokytojo vertinimas moksleiviui atskleidžia jo teigiamus ypatumus ir silpnybes? Kaip skatinamas moksleivių savęs vertinimas? Kaip vertinimas skatina moksleivių pažangą bei mokymosi motyvaciją?
Vertinimo metodai ir jų įforminimas (3.4.1).	Kokios vertinimo sistemos (metodai, kriterijai, principai) pasirinktos mokykloje? Kaip per vertinimą gauta informacija įforminama, saugoma, analizuojama? Kaip pasirinktoji vertinimo sistema dera su ugdymo tikslais?
Užduočių, veiklos formų ir priemonių parinkimas (3.3.1).	Kaip moksleivių poreikius ir galimybes atitinka tikslai, turinys, metodai ir priemonės? Kaip tiriami moksleivių mokymosi poreikiai? Kaip derinami įvairių moksleivių poreikiai klasėje?
Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo organizavimo efektyvumas (4.6.3).	Kaip koordinuojamos įvairios pagalbos priemonės individualiems specialiųjų poreikių moksleivių poreikiams tenkinti? Kokia yra įvairių pagalbos priemonių dermė, kiek jos tikslingos? Kiek mokymo metodų, formų, pagalbos priemonių atranka grindžiama konkrečiais moksleivių poreikiais? Kaip parenkami tinkami metodai, ugdymo formos, vieta? Kaip tenkinami moksleivių specialieji ugdymosi poreikiai?

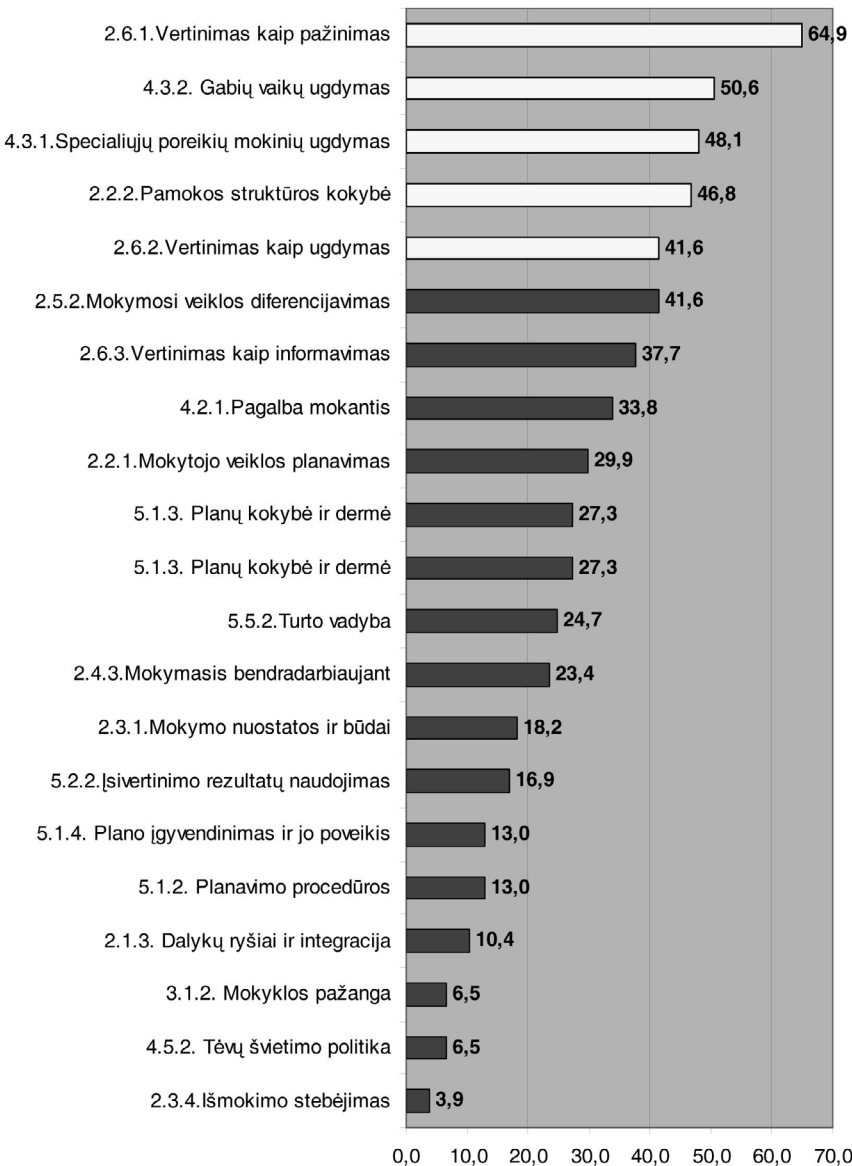
STIPRIOSIOS MOKYKLŲ VEIKLOS PUSĖS (2007–2008 M.)

3 priedas

4 priedas

SILPNOSIOS MOKYKLŲ VEIKLOS PUSĖS (2007–2008 M.)

5 priedas

BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ VEIKLOS KOKYBĖS VERTINIMO LYGIAI

Kokybės lygis	Aprašomieji veiklos kokybės vertinimai	Išvada
4 lygis	Labai gera: veiksminga, spartus tobulėjimas, išskirtinė, kryptinga, originali, ypatinga, įspūdinga, savita, puiki, labai paveiki, nepriekaištinga, kūrybiška	Verta skleisti už mokyklos ribų
3 lygis	Gera: viršija vidurkį, tinkama, paveiki, turi savitų bruožų, potenciali, lanksti	Verta skleisti pačioje mokykloje
2 lygis	Nebloga: patenkinama, vidutiniška, priimtina, nesisteminė, neišskirtinė	Tinkama, bet yra ką tobulinti, verta sustiprinti ir išplėtoti
1 lygis	Prasta: nepatenkinama, prastesnė už vidurkį, neveiksminga, nevykusi, netinkama, nekonkreči, neperspektyvi, rizikinga	Būtina tobulinti
N lygis	Labai prasta: bloga, nepriimtina, peiktina, atkreiptinas dėmesys, neadekvati	Būtina imtis radikalių pakeičių, mokyklai reikalinga išorės pagalba

Šis leidinys – pirmasis Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros metinis pranešimas. Planuojama kasmet leisti išorės vertinimo rezultatų apžvalgas. Tikimės, jog ši informacija bus laukiama, aktuali ir naudinga, tenkinanti smalsumą, padedanti atsakyti į klausimus, pagelbstinti planuojant mokyklų veiklos tobulinimo kryptis.

Ateityje žadame aptarti klausimus, susijusius su svarbių ugdymo ir mokymo(si) problemų sprendimu, trumpai aprašyti bendruosius išorės vertinimo rezultatus ir pristatyti sėkmingus mokyklų veiklos aspektus.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros darbuotojams: snieguole.vaicekauskiene@nmva.smm.lt arba info@nmva.smm.lt.

Apžvalgą parengė Snieguolė Vaičekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo skyriaus vedėja.

Talkino Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros darbuotojai:
Gražvydas Kazakevičius,
Monika Bilotienė,
Rugilė Paravinskaitė,
Diana Filipavičienė,
Laima Gudaitė,
Vida Kamenskienė,
dr. Antanas Valantinas,
dr. Rima Zablackė.